

Aydınlık Çevresinde Şevket Süreyya (Aydemir) (1924-1925)

Eray YILMAZ

Öğr. Gör. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü

E-Mail: erylalmaz@yildiz.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-9252-9061

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 07.05.2021 Kabul Tarihi / Accepted: 04.04.2022

ÖZ

YILMAZ, Eray, **Aydınlık Çevresinde Şevket Süreyya (Aydemir) (1924-1925)**, CTAD, Yıl 18, Sayı 35 (Bahar 2022), s. 509-539.

Şevket Süreyya (Aydemir), Cihan Harbi'nin ardından Turan hayalleriyle öğretmenlik yapmak üzere Azerbaycan'a gitmiştir. Burada kısa süren öğretmenlik deneyiminden sonra sosyalizmle tanışmış, Türkiye Komünist Fırkası'na girmiş, Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi'nde devrimci bir eğitim almıştır. Bu eğitimin ardından 1923 sonu veya 1924 başında İstanbul'a devrimci misyonlarla gelmiştir. İstanbul'da Türkiye Komünist Fırkası'nın üst düzey kadrolarından biri olmuş, örgütlenme ve propaganda faaliyetleri yürütmüştür. Partinin yasal yayın organlarından *Aydınlık* dergisinde kuramsal yazılar yazmıştır. Şevket Süreyya, 1924'te *Grev Nedir?* isimli bir kitapçık yazmış, aynı yıl yine *Aydınlık* yayınlarından çıkan *Lenin ve Leninizm* kitabına da katkı yapmış, bu kitapta bir bölüm yazmıştır. *Aydınlık* yazılarında Marksist kuramı değerlendirmiş, Marx, Engels ve Lenin'in görüşlerini incelemiş, *Grev Nedir?* kitapçığında yön gösteren, bilinç taşıyan bir devrimci önder sıfatıyla işçi ve işçi

önderlerine seslenmiş, onlara çeşitli grev yöntemlerini, taktiklerini anlatmış, Lenin ve Leninizm kitabına yazdığı bölümde Lenin ve Bolşevik Devrimi değerlendirmiştir. Tüm bu yazılarında aynı zamanda Türk Devrimi üzerine görüşlerini de ifade etmiş, Marksist kimliğiyle Türk Devrimi'ni değerlendirmiştir. Bu makale, Şevket Süreyya'nın Aydınlık çevresinde geçirdiği yıllara özellikle 1924 ve 1925'e odaklanmıştır. Bu yıllarda öncelikle söz konusu çevre üzerinde durulmuş, Aydınlık çevresinin lideri ve Aydınlık görüşlerinin sözcüsü Şefik Hüsnü'nün siyasal görüşleri kısaca anlatılmıştır. Ardından Şevket Süreyya'nın pek çalışılmamış, eksik kalmış bu dönemi söz konusu yayınlar incelenerek değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Şevket Süreyya (Aydemir), Aydınlık, Türkiye Komünist Fırkası, Lenin ve Leninizm, Orak Çekiç.

ABSTRACT

YILMAZ, Eray, **Şevket Süreyya (Aydemir) in "Aydınlık" Community (1924-1925)**, CTAD, Year 18, Issue 35 (Spring 2022), pp. 509-539.

Following the World War, Şevket Süreyya (Aydemir) went to Azerbaijan for teaching with the dreams of Turanism. After a short period of teaching experience here, he met with socialism, entered the Communist Party of Turkey and received a revolutionary education at the Communist University of the Toilers of the East. After this education, he came to Istanbul with revolutionary missions at the end of 1923 or the beginning of 1924. Then, he held one of the senior positions at the Communist Party of Turkey and carried out organization and propaganda activities. He wrote theoretical articles in Aydınlık journal, one of the legal media organs of the party. Şevket Süreyya wrote a booklet named What is Strike? in 1924, contributed also to the book named Lenin and Leninism which was published again in Aydınlık publications in the same year and wrote a section in this book. In his articles in Aydınlık journal, he evaluated the Marxist Theory, analyzed the views of Marx, Engels and Lenin; in his booklet "What is Strike?", he addressed to workers and workers' leaders as a leading, conscious, revolutionary leader and explained them the various methods and tactics of strike; evaluated Lenin and Bolshevik Revolution in the section he has written in the book Lenin and Leninism. In all these writings, he also expressed his views on the Turkish Revolution and evaluated the Turkish revolution with his Marxist identity. This article focuses on the years of Şevket Süreyya in Aydınlık Community, especially on 1924 and 1925. First of all, the mentioned community was emphasized in these years, and the political views of Şefik Hüsnü, the leader of the Aydınlık community and the spokesman of Aydınlık views, were briefly explained. Afterwards, this period of Şevket Süreyya, which has not been studied much and was incomplete, was evaluated

by examining the aforesaid publications.

Keywords: Şevket Süreyya (Aydemir), Aydınlik, Communist Party of Turkey, Lenin and Leninism, Hammer and Sickle.

Giriş

Şevket Süreyya, 1921-1924 yılları arasında Sovyetler Birliği'nde, komünist önderler yetiştirmek üzere kurulmuş Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi'nde (Rusça baş harfleriyle KUTV) eğitim almıştır. 1923 sonunda veya 1924 başında geldiği İstanbul'da Türkiye Komünist Fırkası'nın (TKF) idarecisi ve 1925'te Takrir-i Sükûn kanunuyla *Aydınlık* ve çevresindeki yayımlar tasfiye edilinceye değin *Aydınlık* dergisinin yazarlarından olmuş; 1927'de TKF'den ve komünist hareketten ayrılarak Kemalist inkılâbın hizmetine girmiştir. Şevket Süreyya üzerine yapılan çalışmalar *Kadro* dergisi ve hareketiyle özdeşleşmiş, dolayısıyla *Aydınlık* çevresindeki faaliyetleri derli toplu bir biçimde incelenmemiş ve değerlendirilmemiştir. Bu makalenin muradı, bu dönem yazılarında kullandığı isimle Şevket Süreyya'yı bu çevrenin görüşleri bağlamında 1924-1925 yıllarında incelemek ve değerlendirmektir. Böylece *Kadrocu* Şevket Süreyya'nın fikirleri, gelişimi ve birikimi ele alınmaktadır.

Şevket Süreyya, 1921-1927 yılları arasındaki dönemini kendi ifadesiyle ihtilalci dönemi biçiminde adlandırmıştır. Bu yılları, maceralı bir hayatı geride bıraktıktan sonra, 1950'lerin sonunda yayınladığı, emeklilik döneminde geriye dönerek izlediği *Sıyrı Arayan Adam* adlı kitabında çok uzak ve yabancı bir geçmiş gibi anlatmış, iki farklı biçimde hatırlamıştır. Bir tarafta KUTV yıllarında edindiği ve İstanbul'da *Aydınlık* çevresinde sürdürdüğü, daha sonra Kemalist inkılâbın hizmetine girdiğinde kaybettiği yakın arkadaşlarını anımsadığında kendini yoldan çıkmış, mücadeleden ayrılmış görmüş, hüznü bir tavır almıştır. Sözgelimi KUTV döneminden dostu Vâlâ Nureddin (Vâ-Nû) ve eşine söz konusu hatıra kitabını şöyle imzalamıştır: "*Sıyrı bulunuşu galiba yolun kayboluşu babasına oldu. Hoş görün.*"¹ Hatırasında Nazım'ın KUTV yıllarında kendisi için söylediği şu sözleri de aktarmıştır: "*Sen bir köylüsün, derdi, evet bir köylü... Yani toplumun tortusu... Bir mülkiyet budalası. Köylü sınıfı zaten nedir ki? Bir Orta çağ artığı. Toprağa yapışmış, donmuş, statik bir varlık. Bütün inkılâplarda fren. Bir ayakbağı...*" Bu aktarımın ardından ise şöyle demiştir: "*Köylü sınıfını bilmiyorum ama, benim için söylediği sözler galiba doğrudu.*"² Şevket Süreyya, yakın dostunun bu sözlerini hatıralarını yazdığında, ona hak veriyor veya Vâ-Nû'ya komünist

¹ Vâlâ Nureddin, *Bu Dünyadan Nazım Geçti*, 7. Basım., Milliyet Yayınları, İstanbul, 1999, s. 272.

² Şevket Süreyya Aydemir, *Sıyrı Arayan Adam*, 15. bs., Remzi Kitabevi, İstanbul, 2004, s. 240-242. Aydemir, bu kitabı Göktürk'ün verdiği bilgiye göre 1958'de kendi parasıyla bastırmıştır, Halil İbrahim Göktürk, *Bilinmeyen Yönleriyle Şevket Süreyya Aydemir*, Arı Matbaası, Ankara, ty., s. 165.

mücadeleden kopmasını yoldan sapma biçiminde hüznle anımsıyordu. Ancak diğer taraftan dostlarından bağımsız, kendi hikayesine yoğunlaştığında bu yılları, komünistlik yıllarını, özgürlüğünü kaybettiği, kalıplaştığı, kendi karakterinden çıktığı, bir sıra neferi haline dönüştüğü yıllar biçiminde kaleme almıştır. Dolayısıyla Nazım'ın sözleri veya Vâ-Nû'ya yazdığı ithaf, dostluk ilişkilerine duyduğu özlemi ve sevgiyi ifade etmiş, kendi hikayesine odaklandığıdaysa ihtilalci dönemini veya komünistlik yıllarını daha çok topluma bir yabancılaşma, bir sapma biçiminde görmüş ve küçümsemeyle, alaysı bir tutumla ifade etmiştir. Şevket Süreyya, hatıralarında bu dönemde kendisini “ruhsuz bir yaratık” bir “otomat” biçiminde adlandırıyor ve bu hali şöyle açıklıyordu:³

“Kafamda sanki her şey formülleşmişti. Kalıplara, şablonlara uydurulmuştu. Bütün kavramlar klişeleşmişti. Ben dünyayı ancak bunların perdesi arkasından görüyordum. Ne kadar değişmiştim. [...] Bir güzel evin penceresinden bir piyano sesi gelince, yahut önünden geçtiğim temizce bir köşkün terasında sofraya kurulmuşsa: -İşte hain sermayedarlar, çalınmış haklarımızı tıknıp duruyorlar, diye bağırışım geliyordu. [...] Artık bir otomat olmuştum.”

1923'ün sonunda veya 1924'ün başında İstanbul'a gelen Şevket Süreyya, TKF ve *Aydınlık*'ta ilerleyen yıllarda önemli görevler üstlenmiştir. Tunçay'ın aktardığına göre 1925 başında Şefik Hüsnü'nün Beşiktaş Akaretler'deki evinde gerçekleşen 3. TKF Kongresinde Merkez Komitesi üyeliğiyle birlikte neşriyattan sorumlu kabul edilmiş;⁴ Tevetoğlu'na göreyse TKF'nin teşkilat bölüm başkanı olmuştur.⁵

1924-1925 yıllarında parti görevlerinin yanı sıra *Aydınlık*'ta Marksizm üzerine yazılarıyla birlikte kuramsal yayınlar yapıyor, *Grev Nedir?* adıyla bir broşür çıkarıyor, mahallelerde, üniversitelerde örgütlenme çalışmaları yürütüyor, doğrudan doğruya işçiye seslenmeyi hedefleyen *Orak Çekiç* gazetesinde de yer alıyordu.

Bu makalede bu yıllarda yazılarında kullandığı adıyla Şevket Süreyya'nın önce *Aydınlık* yazıları, ardından ilk kitapçığı *Grev Nedir?* ile *Lenin ve Leninizm* kitabındaki görüşleri ve nihayet kendisinin de katkı verdiği *Orak Çekiç* gazetesini incelenmekte ve *Aydınlık* çevresindeki düşünceleri 1924-1925 yıllarında içinde yer aldığı hareketin görüşleriyle karşılaştırılmakta ve değerlendirilmektedir.⁶

³ Aydemir, *age.*, s. 355-361.

⁴ Mete Tunçay, *Türkiye'de Sol Akımlar 1925-1936*, c. 2, 2. Basım., İletişim Yayınları, İstanbul, 2019, s. 28.

⁵ Fethi Tevetoğlu, *Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler (1910-1960)*, yy., Ankara, 1967, s. 92.

⁶ Şevket Süreyya'nın söz konusu yayınları Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı (TÜSTAV) Arşivi'nden elde edilmiştir, bk. <https://www.tustav.org/>, (Erişim Tarihi: Şubat 2021).

“Aydınlık” Yazarı: Şevket Süreyya

Şevket Süreyya (Aydemir), *Aydınlık* yazılarında ve *Aydınlık* çevresinde Şevket Süreyya ismini kullanmış, daha önce kendi kendine aldığı ve kullandığı Aydemir isminden kaçınmıştır. Aydemir, Cihan Harbi yıllarında Müfide Ferit Hanım’ın, Yusuf Akçura’nın teşvikiyle 1917’de yazdığı bir romanın adı ve ana kahramanıydı.⁷ Şevket Süreyya, bu romanı savaş sırasında okumuş ve çok etkilenmiş, âdeta büyülenmiştir. Romanın başkahramanı Demir Bey’e göre esas mesele Doğu ve Kuzey Türklerinin Rus baskısından kurtarılmasıdır. Aksi bir durumda buradaki Türkler mahvolur. Osmanlıcılığa karşı Türkçülüğü savunan Demir Bey’e göre, İstanbul kirlenmiştir. Türkistan’a gitmeli, orada “ocaklar” teşkiliyle bir “millî ağ” meydana getirmelidir. Nihayet misyonunu gerçekleştirmek üzere Türkistan’a giden Demir Bey’in adı burada Aydemir olmuştur. Roman kahramanı Aydemir, 10 senelik Türkistan çalışmasında büyük yankılar uyandırmış, çevresine pek çok insan toplamıştır. Ölümünün ardından öğrencileri onun anısını ve ülkelerini yaşatmak için “Aydemir” adını isimlerinin önüne alır.⁸ Şevket Süreyya da yeniyetmelik döneminde Ziya Gökalp’in etkisiyle Turancılıkla biçimlenmiş, kendini bir “Aydemir” gibi hissetmeye başlamış, romanın etkisiyle Cihan Harbi’nin ardından Azerbaycan’a Turancı ülkülerle öğretmenlik yapmaya gittiğinde kendini Aydemir ismiyle tanıtmış, bu ismi benimsemiştir. Şevket Süreyya, yukarıda söylediğimiz gibi *Aydınlık* çevresinde Aydemir ismini bir kenara bırakır. Bu meseleye doğrudan doğruya anılarında değinmese de anlaşılan *Aydınlık* döneminde artık Aydemir kimliğini kabul etmiyor, Şevket Süreyya adını kullanıyor, yazılarında da ifade ettiği gibi Aydemir’in anlamları arasında yer alan Turancılığı, Alman emperyalizminin bir uzantısı biçiminde görüyor ve reddediyordu.⁹

Aydınlık İstanbul’da 1921’in ikinci yarısında çıkarken gizli TKF’nin yerüstündeki uzantısı Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası’nın yasal yayın organı gibiydi. *Aydınlık* çevresi Tunçay ve Akbulut’un tasnifine göre, Türkiye’de komünist hareketin üçüncü grubunu meydana getirmiş, dış düşmana karşı millî kurtuluş hareketinde tüm sınıfların birliğini sağlayan bir hareket oluşturmak istemiştir. *Aydınlık* çevresinin üçüncü grubu meydana getirdiği Türkiye’de komünist hareketlerin birincisi Rusya’da bulunan savaş esirleri arasında ortaya çıkmış, bu kola Mustafa Suphi liderlik etmiş, Türkiye Komünist Partisi’nin (TKP) kurucusu olmuştur. İkincisi Ankara’da Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası

⁷ İlhan Tekeli, Selim İlkin, *Bir Cumhuriyet Öyküsü: Kadrocuları ve Kadro’yu Anlamak*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2003, s. 50.

⁸ Müfide Ferit Tek, *Şevket Süreyya*, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2002.

⁹ Ben de bu makalede Aydemir yerine Şevket Süreyya adını hem dönem itibarıyla hem de Şevket Süreyya’nın tercihi doğrultusunda kullanıyorum.

adıyla yine Sovyet etkisiyle 1920 sonbaharında kurulmuş, üçüncüsü İstanbul'da Şefik Hüsnü'nün liderlik yaptığı İstanbul Komünist Grubu olmuş, Türkiye İşçi Çiftçi Sosyalist Fırkası adıyla 1919'da faaliyete başlamış, *Aydınlık* öncelikle bu grubun sözcüsü olmuştur. Bu üç grup uzunca süren ilişkilerin ardından nihayet 1925 Akaretler Kongresiyle birleşir ve TKP son halini alır.¹⁰ 1921-1925 yılları arasında yayınlanan *Aydınlık* dergisi ve çevresi feodaliteye ve onun dinci ideolojisine karşı çıkmış, kurtuluş mücadelesini yürüten burjuva milliyetçilerini, anti-emperyalist karakteri ve sosyalizme geçmeden önce kapitalizmin geliştirilmesi dolayısıyla desteklemiştir. *Aydınlık* çevresi, Ankara hükûmetini kapitalist aşamada oyalanmadan sosyalizm aşamasına da atlatmak istemiş, 1924'e kadar yayınlarını bu hedefe odaklamıştır. 1924'te Moskova'da toplanan Komintern'in Beşinci Kongresinde *Aydınlık*'ın milli kapitalizmin gelişmesi için verdiği destek eleştirilmiş, kongreye katılan Türk delegesi, komünistlerin emperyalizme ve halifelik gibi feodalite kalıntılarına karşı devrimci milliyetçilerle iş birliği yaptığını söylemiş, burjuva demokrasisi çerçevesinde verilen desteği kabul etmiş ve bu sapmanın düzeltildiğini ifade etmiştir.¹¹ Aslında 1922'de Komintern Dördüncü Kongresi'nde, Türkiye'deki Kurtuluş mücadelesini desteklediğini belirtmiş, *Aydınlık* çevresi de bu görüşü sürdürmüştür. 1924'te Komintern politikasının farklılaşmasına Şefik Hüsnü katılmış, henüz Moskova'dan İstanbul'a gelen Şevket Süreyya ise bu kararı çocuksu bir talep biçiminde değerlendirmiş ve Kemalistleri desteklemeyi sürdürmüştür.¹² 1925'te patlak veren Şeyh Said İsyanı sırasında çıkarılan Takrir-i Sükûn kanunuyla *Aydınlık* ve çevresi susturulmuş, yayınlar durdurulmuş, komünistler tutuklanmıştır. Şevket Süreyya çıkarıldığı mahkemede 10 yıl ceza almış, 1926'da Türk Ceza Kanunu'nda yapılan değişiklikle serbest kalmış, ertesi yıl 1927

¹⁰ Erden Akbulut, Mete Tunçay, *Türkiye Komünist Fırkası'nın Kuruluşu, 1919-1925*, Yordam Kitap, İstanbul, 2020, s. 32-37. Akal bu üç kolun birbiri içine girerek birleştiğini ifade eder. Emel Akal, *Moskova Ankara Londra Üçgeninde İştirakiyuncular, Komünistler ve Paşa Hazretleri*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, 509-513.

¹¹ Mete Tunçay, *Türkiye'de Sol Akımlar 1908-1925*, Cilt 1, 2. Basım, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s. 722, 978-980 ve 759. *Kadro* dergisi üzerine bir yazısında Kayalı, *Kadrocuların Aydınlık'tan itibaren fikirlerini istikrarlı bir biçimde savduklarını* söylemiştir. Kayalı'ya göre bu durumda *Aydınlık*, yayımlandığı yıllarda bağımsız bir sol organ değil, ancak Cumhuriyet Halk Fırkası'nın sol kanadı biçiminde anlaşılmalıdır. Kurtuluş Kayalı, *Türk Düşünce Dünyasının Bunalımı*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000, s. 19. Çulhaoğlu ise Tunçay gibi, Şefik Hüsnü özelinde bu çevrenin bir aydın müdahalesi gerçekleştirmek ve Türkiye'yi, bu dönemde genel kabul gören bir biçimde dünya devrimine katmak olduğunu söylemiş, ancak bu çaba 1920'lerin ikinci yarısında tek ülkede sosyalizm siyasetinin egemen olmasıyla sona ermiştir. Metin Çulhaoğlu, *Bir Mirasın Güncelliği, Tarih Türkiye Sosyalizm*, YGS Yayınları, İstanbul, 2002, s. 158-160.

¹² Mustafa Türkes, *Kadro Hareketi, Ulusçu Sol Bir Akım*, İmge Kitabevi, Ankara, 1999, s. 88.

tutuklamalarında partiyle ilişkisi kalmadığını söyleyerek beraat etmiş ve ardından Kemalist inkılâbın hizmetine girmiştir.¹³

Bu çevrenin en etkili ve önde gelen kişisi şüphesiz Şefik Hüsnü olmuş, Şefik Hüsnü'nün kuramsal yaklaşımı, Türkiye toplumuna dair sınıfsal ve siyasal çözümleri, siyasal önerileri *Aydınlık* çevresinin de genel yaklaşımını ifade etmiştir. Şefik Hüsnü'ye göre, Osmanlı İmparatorluğu merkezi feodalite niteliğindedir. Toplum çok dinli, çok etnikliydi ve bu toplumsal yapı, toplumsal sınıfların biçimlenmesinde etkiliydi. İmparatorluk'ta etnik birlik, sınıf birliğinin önündeydi. Müslümanlar ve Türkler devlet memuru veya asker oluyor, Ermeni, Rum ve Yahudiler üretimi ve tüketimi düzenlemeyi tekellerinde tutuyordu. Kapitalizme özgü sınıfların meydana gelmesi Tanzimat dönemiyle başlamış, ancak 19. yüzyılın sonuna doğru somutlaşmıştır. İkinci Meşrutiyet yıllarında toplumsal sınıflar, etnik sınırları aşmış, sınıf bilinci oluşmaya başlamıştır. Bu yıllardan itibaren Türkiye'yi kentte ve kırdan ayrı ayrı gözlemlemek ve çözümlenmek gerekmektedir. Kentlerde burjuvazi iki tür aileden geliyor, birincisi "zadegan" denebilecek ordunun ve idarenin yüksek makamlarında yer almış ailelerin devamını oluşturuyor, ikincisi işbirlikçilikle, fırsatçılıkla, vurgunculuk ve karaborsacılıkla bankerliğe ve sanayiye sıçrayan burjuvaziyi meydana getiriyordu.¹⁴

Burjuvazinin iki kanadından biri uluslararası sermaye ile iş birliğini savunuyor ve bu sırada Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nda temsil ediliyor, diğeri ulusal sermayeyi savunuyor, sanayi sermayesi biçiminde anılıyor ve Cumhuriyet Halk Fırkası'nda yer buluyordu. Ancak her iki sermaye eninde sonunda uzlaşacak, birbirleriyle ittifak kuracaktır. Şefik Hüsnü'ye göre, burjuvazinin ardından ikinci toplumsal sınıfı, orta sınıflar veya küçük burjuvazi meydana getirmiş, burada küçük sermaye sahiplerinden devletten hallice maaş alan idarecilere uzanan muhafazakârlar yer almıştır. Burjuvazi ve küçük burjuvazi dışında kalan geniş halk kitlelerini, işçilerden resamlara, yazarlardan gazetecilere proletarya meydana getirmiştir. Kırsal alanda, büyük toprak sahipleri, küçük toprak sahibi köylüler, zanaatkarlar ve yoksul köylüler, ırgatlar yaşıyor, burada cehalet yaşamı kötürümleştiriyordu. Yeni yeni serpilip, teşkilatlanıp işçi sınıfıysa burjuvaziye teşkilatlardan sıyrılmalı, kendi teşkilatlarını

¹³ Makale 1924-1925 yıllarına odaklandığından bu tarihten sonra meydana gelen gelişmeleri incelemiyor. 1925'ten sonra TKP içindeki ayrılıklar ve Şevket Süreyya'nın durumunun genel hatları için bk. Erden Akbulut, Erol Ülker, *Komintern Dönemi TKP Tarihi -2, Türkiye Komünist Partisi'nin Bolşevikleşmesi 1925-1928*, Yordam Kitap, İstanbul, 2021, s. 13-37.

¹⁴ Gökhan Atılğan, *Aydınlık İçinde Dr. Şefik Hüsnü*, Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul, 2020, s. 43-46.

kırmalı ve ülkenin bağımsızlığı, uluslararası sermayenin hakimiyetini engellemek için gerekirse hayatını ortaya koymalıydı.¹⁵

Şefik Hüsnü'ye göre, aydınlar ayrı bir kategori meydana getirmiş, Batı'da aydınlar entelektüel sermayeleriyle geçinme gücüne sahipken Türkiye'de ancak devlete kapılanarak yaşamını sürdürmüş, haliyle muhafazakâr bir rol oynamışlardır. Bu durumda işçi sınıfı kendi aydınlarını yaratmak mecburiyetindedir. Son yıllarda çalışma yaşamında görülen kadınlar hem ailede hem de işyerlerinde esaret altındadır. Kadınlar her alanda eşitlik ve özgürlük mücadelesiyle yaşamlarını kurtmalıdır.¹⁶

Şefik Hüsnü, yukarıda kısaca ifade edilen sınıflara dayanan toplumsal-siyasal çözümlenmesinin ardından devrim yaklaşımını ifade etmiştir. Gökhan Atılğan, bu sırada devrim anlayışının iki kaidesine dikkat çeker. Birincisi bu yıllarda kapitalizm bir dünya sistemi görülür, dolayısıyla kapitalizme karşı mücadele birleşik, tüm dünyada yürütülen bir süreç kabul edilir. İkincisi kapitalizmin eşitsiz gelişmeye yol açtığı ülkelerde kapitalizme karşı birleşik mücadele sürecinde devrim, kesintisiz ve sürekli anlaşılır. Dünya kapitalizminin yarattığı dünya savaşı toplumsal ve ekonomik sorunlara yol açmış, devrimler patlak vermiş, bu ortamda Türkiye'de de devrim imkânı doğmuştur. Türkiye'yi meydana getiren halkın büyük bir çoğunluğu yoksul işçi ve köylülerin çıkarı ancak bir sosyalist devrimde gerçekleşebilir, burjuva devrimin tamamlanmasını beklemeksizin sosyalist bir devrime ilerletilebilir. Bu halde emperyalistler, kapitalistler ülkede bir cepheyi meydan getirmiş, ulus ile emekçi sınıflar diğer cepheye yer almış, bu halde Millî Mücadele sınıf mücadelesiyle birbiri içine geçmiş, ancak bir sosyalist devrimle tamamlanma imkânı bulmuştur. İşte bu çözümlenme ve iyi niyetli beklentilerle Şefik Hüsnü, Cumhuriyet idaresine geniş bir kredi açmış, büyük bir beklenti meydana getirmiştir.¹⁷

Şefik Hüsnü'nün bu geniş kredisi Atılğan'a göre şu nedenlere dayanmıştır: 1. Devrimin önderleri henüz sınıfsal bakımdan açığa çıkmamıştır, dolayısıyla önderler toplumcu bir devrim için kazanılabilir. 2. İzmir İktisat Kongresi'nde işçi taleplerinin belli başlı maddeleri kabul edilmiştir. 3. İktisat ve Maliye Bakanları (Mahmut Esat ve Tevfik Rüştü) Marksist düşünceye yakın kişilerdir. 4. Sovyet Devrimi ile Batı emperyalizmi arasında kalan Türkiye henüz kesin bir karar vermemiştir. Bu veriler doğrultusunda Şefik Hüsnü, sosyalist bir devrim gerçekleştirebilmek amacıyla adımlar atıyor, kendi örgütünü koruyarak feodallere karşı Cumhuriyet idaresini destekliyor, yeni seçim, iş ve sendika

¹⁵ *age.*, s. 46-51.

¹⁶ *age.*, s. 51-55.

¹⁷ *age.*, s. 55-68.

kanunu çıkarmak için baskı yapıyor, işçi sınıfını örgütlemeye gayret ediyor, Meclis'te Marksizm'e yakın kişileri destekliyor, aydınları işçi sınıf önderliği için çevresinde topluyor, sosyalist devrim için bir kamuoyu meydana getiriyor, TİÇSF'yi güçlendirmeye çalışıyordu. Tüm bu beklentiler ve gayretler karşındaysa Ankara, kısa süre içinde adım adım burjuva iktidarını kurmuş ve güçlendirmiş, komünist tevkifatları gerçekleştirmiş, teşkilatları kapatmış, kısaca sosyalistleri tasfiye etmeye başlamıştır.¹⁸

Şevket Süreyya'nın *Aydınlık*'ta saptayabildiğimiz ilk yazısı Temmuz 1924'te yayınlanmış, dolayısıyla ülkeye döndükten sonra yaklaşık altı ay boyunca şehre uyum sağlamaya, öğrenci ve işçi kitlesi içinde örgütlenmeye çaba göstermiştir. Beşiktaş'ın "harap bir ilk mektebinde", Barbaros Hayrettin İlkokulu'nda vekil öğretmenliğe başlamış, geceleri kenar mahallelerde eski bir kıyafet, bakımsız bir fesle işçi kahvehanelerinde oturmuş, toplumsal yaşamı gözlemiştir. Üniversite öğrencilerinin gittikleri kahvehanelere gitmiş, işsiz ve kitapsız öğrencilerle, çoğu iyi aile çocuğu, hayalleri memurluk veya efendilik olan işçilerle vakit geçirmiştir. *Aydınlık* yazıları başladığında, bu yazıları okuyan gençler ve öğrencilerle *Aydınlık* yazıhanesinde sohbetler yapmıştır.¹⁹ Şevket Süreyya'nın Vâ-Nû'ya bu sırada yazdığı bir mektup, İstanbul'u ve *Aydınlık* çevresini nasıl gördüğünü ifade eder. Söz konusu mektupta Şevket Süreyya, Türkiye'de Cumhuriyet rejiminin istikrarını koruyacağını söylemiş, ülkede proletarya sayısının arttığını, hayat pahalılığı ve sömürünün proleterleşen yığınları hareketlendirip birleştireceğini yazmış, Şefik Hüsnü ile görüşmesinden edindiği izlenimi ise şöyle kaydetmiştir: "Bana göre (*Aydınlık*'çılar), iyi niyetlerine rağmen, aktif olamazlar. Onları aşırı tenkit ettiğimde, pasifliklerinin hatasının Moskova'dan geldiğini beyan ediyorlar."²⁰ Bu ilk izlenimler ve örgütlenme çalışmalarıyla başlayan İstanbul günlerine kısa süre içinde *Aydınlık* yazarlığı da eklenir.

Şevket Süreyya, *Aydınlık* yazılarında genellikle kuramsal sorunlar üzerinde durur. Saptayabildiğimiz ilk yazısı aslında bir çeviridir. Derginin 23. sayısında Şevket Süreyya imzasıyla yayınlanan "Karl Marks'ın Ağzından Kendi Felsefesi" adlı yazıda, dergide nakledilecek parçanın Karl Marx'ın 1856'da yayınladığı "İktisadi Siyasi'nin Tenkidine Dair" isimli eserinin mukaddimesinden bir parça olduğunu ifade etmiştir. Marx bu girişte kısaca üretim kuvvetleri, üretim

¹⁸ *age.*, s. 68-80.

¹⁹ Aydemir, *Sıyrı Arayan Adam*, s. 361-362.

²⁰ Akbulut, Tunçay, *age.*, s. 400.

ilişkileri, toplumsal kurumlar arasındaki ilişkileri değerlendirmiş, Şevket Süreyya, söz konusu mukaddimenin iki-üç sayfalık bir kısmını çevirmiş ve yayınlamıştır.²¹

Şevket Süreyya, derginin 25. sayısında “Tarihi Materyalizm, Emperyalizm Bahsi” üzerine bir yazı yazar. Şevket Süreyya’ya göre, Türkiye’de, özgün şartlarından dolayı, emperyalizm daha çok cihangirlik, istilacılık, fetihçilik gibi anlaşılmıştır, halbuki bunlar sadece emperyalizmin birkaç neticesi olmuştur. Emperyalizm, kapitalizmin ardından kurulan mali sermayenin hakimiyeti safhasıdır. Tarihte cemiyetler Marksizm’e göre şöyle bir düzenle sıralanır: İptidai komünizm, köleci düzen, feodalizm, kapitalizm, emperyalizm, bunların ardından sosyalizm gelir ve proletarya diktatörlüğü kurulur. Bu sıradüzeni Şevket Süreyya, Darwin’den örnek vererek ifade etmiş ve şöyle demiştir: “*Darwin’in dediği gibi [tabiatta] ‘şekillerin zaruri tebdil ve tekâmülü tarihi’ ise cemiyette insaniyetin tarihi Karl Marx’ın dediği gibi ‘cemiyet şekillerinin bizzarure ve bilafasula tebdil ve tekâmülü tarihinden ibarettir.*” Darwin’in doğa için söylediğiyle Marx’ın insan toplulukları için söylediği birebir örtüşür. Bu halde Lenin’in katkılarıyla genişleyen Marksizm’e göre, tarihte söz konusu sıradüzene uygun bir biçimde emperyalizm çağı yaşanmakta ve emperyalizme karşı mücadele gerçekleşmektedir. Yazar şöyle devam etmiştir:²²

“Ve emperyalizme karşı mücadele demek şarkın mazlum milletleriyle garbın inkılapçı proletaryasının yapacağı müşterek ve mütesanit [dayanışmacı] isyan demektir ki bu mücadele ve isyan artık her yerde başlamış ve hatta yer yer muvaffak olmuştur bile...”

Şevket Süreyya, şüphesiz açıkça söylemese de Bolşevik Devrim’i kastetmiştir. Yazara göre, Bolşevik Devrim ile emperyalizme karşı bir gedik açılıyor, bu gedik büyüyor ve birleşik bir yaklaşımla emperyalizm Batılı-Doğulu işçi sınıfı ve devrimcilerin gayretleriyle yıkılıyor ve bir dünya devrimi gerçekleşiyordu.²³

27. sayıda Ziya Gökalp’in ölümü dolayısıyla Ziya Gökalp hakkında bir yazı kaleme alır. Şevket Süreyya’ya göre, Ziya Gökalp siyasi hayatta zayıf bir karakter olmuş, ama düşünce hayatında mefkureci yanıyla dikkat çekmiştir. Ziya Gökalp düşüncesinde hemen hemen her şey gibi lisan ve sanat bir mefkure içindir, işte bu durum bizzat değerlidir, şöyle demiştir Şevket Süreyya: “Bunlar hiç şüphesiz büyük adamlardır ve Gökalp Bey de büyük adamlardanır.” Ziya Gökalp Turancı mefkureciliğiyle bir nesil yetiştirmiştir, oysa *Aydınlıkçı* Şevket Süreyya’ya göre Turancılık, bir psikolojik emperyalizmdir ve Alman sermayeciliğini

²¹ Şevket Süreyya, “Karl Marks’ın Ağzından Kendi Felsefesi”, *Aydınlık*, Temmuz 1924, s. 596-598. Bu kitap, *Ekonomi Politığın Eleştirisine Katkı* olmalıdır, Şevket Süreyya’nın yazdığı gibi 1856’da değil, 1859’da yayınlanmıştır.

²² Şevket Süreyya, “Tarihi Materyalizm, Emperyalizm Bahsi” *Aydınlık*, Eylül 1924, s. 675-676.

²³ agm., s. 676-677.

maskelemiştir. Bu emperyalizm milyonlarca vatan evladının ölümüne sebebiyet vermiştir. Şimdi Türkiye, yeni Türk milliyetçiliği bu zararlarla karşı karşıyadır.

Şevket Süreyya, bu girişin ardından Ziya Gökalp'i bir Marksist kimliğiyle eleştirmiş, onun özgün bir sosyolog olmadığını, sosyolojinin bir takipçisi de kabul edilemeyeceğini kendinden örnek vererek ifade etmiş, şöyle demiştir:²⁴

“Mesela biz Marksist’iz. Karl Marks’ın bütün hakiki Marksistlerce tevsi [genişletme] edilen ve Lenin’in elinde hakiki şekil ve mahiyetini alarak bizim neslimize intikal eden ilmi, yani ilmi telakki tarzını bizim için en doğru, [...] en şamil hakikaten en uygun ilim ve felsefe sistemi olarak tanırız, müdafaa ederiz.”

Ziya Gökalp ise Marx’ın karşısına Durkheim’ı geçirir, fakat tam Durkheimcı da değildir. Ziya Gökalp farklı sistemlerden yararlanmış, ama bu sistemleri uygun bir biçimde birleştirememiştir. Marx eleştirileri de yersizdir, çünkü Marx’ı doğru düzgün okumamıştır. Şevket Süreyya’ya göre, Türkiye’de Marx’ı doğru düzgün okuyan pek yoktur, şöyle demiştir: “*Marksizm mücerret bir felsefe sistemi olmaktan ziyade bugünkü nizam-ı içtimaiyenin ‘yeniden tanzimini’ istibdaf eden bir ‘hareket-i fülîyat’ ilmidir.*” Marksizm’i tetkik etmek ağır bir uğraştır. Marksizm’i “*tetkike başlayanlar, hayatını, mefkuresini bizzet Marksizm umdelerine bağlamış ‘profesyonel Marksistler’ olmak zorundadırlar. Bilhassa Lenin’den sonra bu hal daba zaruri bir şekil aldı.*” Çünkü Marx’ın eserleri yanına bir de Lenin’in eserleri eklendi. “*Aydınlık’ın Marksizm’i hakiki, ameli ve inkulâbi Marksizmdir.*”²⁵ Bu yazıyla Şevket Süreyya, bir yandan Ziya Gökalp’in ülkücü yanını övmüş, bununla birlikte düşüncesinin eklektizmin ötesine geçemediğini belirtmiş ve eleştirmiş, diğer yandan kendi düşüncesini, partili kimliği ve *Aydınlık* çevresiyle ifade etmiştir. Marksist kuramı yüceltmiş, *Aydınlık* çevresinde Marx’tan Lenin’e uzanan kesintisiz bir doğru takip etmiş, kuram-eylem birliği içinde olduğunu söylemiş, Marksist hedefin birleşik bir biçimde Türkiye’yi ve haliyle dünyayı değiştirmek olduğunu vurgulamıştır.

Bir sonraki yazısında Marksizm ve Darwinizm arasındaki ilişki üzerinde durmuş, şu soruyu sormuştur: Geçen yüzyılın iki büyük düşünürü arasındaki benzerlikler nelerdir? Yazara göre, bu benzerlik her ikisinin de maddeci olmasıyla açıklanabilir. Darwin doğayı, hayvanları ve bitkileriyle evrim sürecinde açıklamış, Marx, insan toplumlarının tarihi seyrini yine maddeci bir biçimde izah etmiştir. Yazar, bu benzerliği şu sözlerle anlatmıştır: “*Darvinizm ‘tabii şekillerin’ ve Marksizm ‘içtimai teşekküllerin’ izabı ilimleridir [...] Darvinizm’in bittığı yerden, Marksizm iptida eder.*” Darwin hayvan ve bitkileri doğanın şartları içinde değerlendirmiş, Marx da insanı benzer bir yöntemle toplumsal şartlar içinde

²⁴ Şevket Süreyya, “Ziya Gökalp Bey”, *Aydınlık*, Teşrinisani 1924, s. 691.

²⁵ Şevket Süreyya, agm., s. 692.

nitelendirmiştir. Bundan dolayı Şevket Süreyya'ya göre, "Marksizm ulum-ı içtimaiyeye tatbik edilmiş Darvinizmdir."²⁶

Şevket Süreyya, Darwin'den Marx'a bir hat çizmiştir. Bu hatta göre Darwin ile başlayan Marx ile devam etmiş, her iki araştırmacı benzer yöntemleri kullanmış, maddeyi şartları içinde takip etmiştir. Darwin'in tabiatta çalışması ve veriler üzerinden hareket ederek bugünden geçmişe ve dolayısıyla geçmişten bugüne bir evrim kuramı meydana getirmesiyle, Marx'ın insanları toplumsal ilişkiler, sınıfsal süreçler içinde değerlendirmesi arasında büyük bir benzerlik vardır. Dahası Marx'ın dünden bugüne bugünden yarına bir gelecek tahayyülü kurması da toplumsal evrimin devrimsel bir parçasıdır.

Şevket Süreyya'nın bundan sonra yayınlanan üç yazısı diyalektik meselesini tartışmıştır. Şevket Süreyya, Sorbon'dan İçtima-i Kürsüsü müderrisi Mösyö Bugla'nın (?) İstanbul Darülfünun'unda bir konferansını dinlemiş, kendisine göre Mösyö Bugla söz konusu konferansta burjuvazinin sözcüsü olmuş, Marksizm'e sataşmış, bu sataşma üzerine anlaşılan yazmaya karar vermiştir. Şevket Süreyya'ya göre, Marksizm'in esası diyalektiktir. Diyalektik bir yöntemdir, bir araştırma yöntemidir. Eski Yunancada sohbet anlamına gelen diyalogdan süzülüp gelen kavram, Hegel'de çağdaş bir anlam kazanır. Tez ve anti-tezden çıkıp sentez haline gelen düşünceyi ifade eder. Marx ise diyalektik üzerindeki mistik örtüyü kaldırır. Baş aşağı duran bu kavramı ayakları üzerine yerleştirir ve maddi dünyayı karşılar. Marx'ta, Hegel'in aksine, fikirler maddi dünya tarafından saptanır, madde ve fikirler sürekli bir değişim içindedir. Hadisat mücerret değil birbiriyle ilişki içinde birbirini etkileyen bir bütündür. Hadiseler birikir, zıtlaşır, birbirinden çıkar, bir tekâmül meydana gelir.²⁷ Diyalektiğe dayanan Marksizm ile işçi sınıfı kendi ilmini bulur. Diyalektik yöntem tarihe, toplumsal sınıfsal ilişkilere uygulanır. Mösyö Bugla'nın ifade ettiği ve yücelttiği idealizm aslında burjuvazinin ölüme yaklaştığını gösterir. Şevket Süreyya, bu kısmı şöyle bitirir: "Bugünün burjuvaları da diinkü kralların akıbetine mahkumdurlar."²⁸ Tekrar söylemek gerekirse, diyalektik; maddenin, toplumun değişimini ifade eder, bu değişim tüm doğa olaylarında görüldüğü gibi tarihte de görülebilir. Şevket Süreyya, söz konusu seriyi Marksistlerin silahı kabul ettiği tarihe, toplumsal sınıfsal ilişkilere uygulanan diyalektiği imleyerek şöyle bitirir:²⁹

²⁶ Şevket Süreyya, "Marksizm ve Darvinizm", *Aydınlık*, Kanunuevvel 1924, s. 726-727.

²⁷ Şevket Süreyya, "Diyalektik Nedir?", *Aydınlık*, Kanunuevvel 1924, s. 743-744.

²⁸ Şevket Süreyya, "Diyalektik Nedir?", *Aydınlık*, Kanunusani 1925, s. 783-785.

²⁹ Şevket Süreyya, "Diyalektik Nedir?", *Aydınlık*, Şubat 1925, s. 818.

“Biz; yani proletarya ve onun inkılâpçı kadrosu ilmi sosyalizmin bu türlü tetkik ve tettebbu silahlarıyla mücehhez olarak teşkil ve taazzi [biçimlenme] ettik, zafer-i nihayeye, yani insaniyetin vahşete [...] proletaryanın burjuvaziye, cemiyetin de tabiata galebesine kadar yine bu silahlarla gideceğiz Aydınlık işte bu yolu aydınlatıyor.”

Bu alt bölümü kapatırken genel hatlarıyla söylemek gerekirse, *Aydınlık* çevresinin önderi Şefik Hüsnü, Marksist kuramı Türkiye şartlarında değerlendirmiş, toplumsal ve sınıfsal bir çözümleme yapmış, bir strateji doğrultusunda iktidarı etkileyebilecek veya yön verebilecek yazılar yazmıştır. *Aydınlık* çevresine henüz giren ve sivrilen Şevket Süreyya ise KUTV eğitiminin birikimiyle terekesindeki kuramsal birikimi tartışmış, çevirileriyle bu birikime katkı sağlamıştır. Marksizm’i ilkel toplumlardan sosyalizme-komünizme giden doğrudan bir hat biçiminde ifade etmiş, Marx’tan Lenin’e uzanan bir hat çizmiş, kapitalizmin birleşik yapısını vurgulamış, ülke ve dünya devriminin birleşik mücadeleye kazanılabileceğini belirtmiştir. Şevket Süreyya, *Aydınlık* çevresinde Turan mefkûreciliğinden tamamen kopmuş, Marksist ideale bağlanmıştır. Bu geçişin pek de zorlanmadan gerçekleştiğini ifade eden Gencer’e göre, İttihatçılığın toplumsal ve düşünsel bir temele dayanmayan eylemciliği, iktidar olma tutkusu, büyük hayaller peşinde koşma hevesi Şevket Süreyya’yı Turancılığa yöneltmiş, ardından bu düş peşinde hayal kırıklığı yaşamış, bir süre sonra Turancılığın yerini İslam Bolşevizm’i almış, komünistlerle tanışmış, bu çevreye girmiş, hemen hemen aynı dürtülerle komünist olmuş, Turancılıktan milliyetçi karşıtı bir çizgiye geçmiş, komünist enternasyonalı benimsemiştir. KUTV eğitiminin ardından daha açık bir biçimde milliyetçilik ve sosyalizmi bağdaştırmış, İstanbul’a gelip harekete katıldığında Marksizm’in dünya devrimi söylemiyle, yerel-ulusal ölçüğü bağdaştırmıştır.³⁰

İşçi Rehberlerine Bir Kılavuz: “Grev Nedir?”

Şevket Süreyya’nın Kadri Osman müstear ismiyle yazdığı ve ulaşabildiğimiz ilk kişisel yayını *Grev Nedir?* olmuştur. *Aydınlık*’ta daha yüksek seviyede okuyazarlar için yazılan kuramsal metinler yerine bu küçük kitapçık doğrudan doğruya emekçilere ve onların rehberlerine seslenir, onları bilinçlendirmeyi hedefler. Söz konusu kitapçık künyesinde ifade edildiği kadarıyla Aydınlık Kütüphanesi’nin 11. yayını olmuş, Amele Serisi’nin ise ilk yayını biçiminde tanıtılmıştır. Şevket Süreyya, müstear ismiyle Kadri Osman biçiminde kaydedilmiş, kitapçık İstanbul Amedi Matbaası’nda, 1340’ta [1924], basılmış, 40

³⁰ Sedat Gencer, *Turanı, Marksist, Kemalist, İmparatorluktan Cumhuriyet’e Bir Entelektüel’in Portresi: Şevket Süreyya Aydemir*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi SBE Tarih ABD, Isparta, 2020, s. 743-745.

paraya satışa çıkarılmıştır. Kitapçığın üstünde yanlamasına, bu dönemde *Aydınlık*'in şiarı göze çarpar: “*Tarih sınıfların mücadelesidir.*” Başlığın hemen altında da tarih ve sınıf ilişkisi yeniden vurgulanır: “*İnsanlık tarihi, sınıflar arasındaki mücadeleler tarihinden başka bir şey değildir.*” Şevket Süreyya, doğrudan doğruya işçiye hitap eden bu kitapçıkta, tarih ve toplumsal yaşamda sınıfların önemi ve etkisini sık sık belirtiyor, tarihin ve siyasetin dolayısıyla işçi mücadelesinin ancak ve sadece sınıf mücadelesiyle anlaşılabilceğinin altını ısrarla çiziyordu. Kitapçık “Hayat Kavgası” başlığıyla başlamış, bu başlığın altında yazar şunları söylemiştir:³¹

“Birtakım insanlar vardır ki, bu alemin gidişine, bu dünyadaki yaşayışına bakarlar da onu tıpkı bir kavgaya benzetirler adına ‘hayat kavgası’ derler. Hakikatte şimdiki halde bu alem öyle kurulmuş ki; burada yaşamak demek, didişmek, uğraşmak, kavga etmek demektir. Yalnız bu kavgaya hayat kavgası demektense ‘sınıf kavgası’ demek daha doğrudur.”

Peki, o halde: “Sınıf nedir? Sınıf Kavgası nedir?” uzun alıntılarla bu sayfaları ifade etmek, bu dönemde *Aydınlıkçı* Şevket Süreyya’nın düşünce dünyasını anlatmak için zorunlu görünmektedir. Yazar şöyle devam etmiştir:³²

“Dünyadaki insanların maişetleri birbirine uymaz. Herkesin kendine göre bir geçimi vardır. Kimisi zengindir, sermayedardır, sermayesini işletir, kendi refah içinde yaşar. Bunlar bir sınıftır, ‘sermayedarlar sınıfı’dır. İnsanların kimisi de fakirdir. Amele veya rençperdir. Kolunun kuvvetinden, alınının terinden başka satacak bir şeyi yoktur. Bunlara da ‘emekçi’ yahut proletarya’ diyorlar. Bu iki sınıftan biri çalıştırır diğeri çalışır. Çalışanlar her ne milletten ve memleketten olursa olsun yaşayışları, giyinişleri, geçinmeleri, [okunamadı] itibariyle hepsi de az çok birbirine benzerler, mesela hepsi de sermayesizdir, iki yakaları bir araya gelmez, zaman zaman aç işsiz kalırlar, ihtiyarlayınca bir kazaya uğrayınca sefil olur giderler. Çalıştıran sınıf adamları yine böyle birbirine benzerler. Mesela hepsi de zengin, müsrif ve türlü türlü işleri yapan adamlardır. Bunlardan bu iki sınıftan başka memurlar, münevverler ... ilh. [ila ahirih-ve benzerleri] gibi diğerk birtakım insanlar varsa da asıl kıyamet bu iki sınıfın beyninde kopar. Bu iki sınıfın yani çalışan ve çalıştıranların arasındaki münasebet ise bir kavgadan başka bir şey değildir. İşte bu kavgaya ‘sınıf kavgası’ derler. Çalıştıranlar, çalışanlar sayesinde rahatını arttırır, onları çok çalıştırmak, az vermek ister, çalışanlar ise az çalışmak, çok almak isterler.”

Şevket Süreyya, kitapçığın başından itibaren Marksizm’in temel ilkelerinden hareketle bir toplumun temel itibariyle iki sınıftan meydana geldiğini, çalışan ve çalıştıran, bu iki sınıf arasındaki temel mücadelenin çalışanların yaşamını saptadığını söylemiştir. Sınıfsal anlayışı toplumsal yaşamın çözümlemesinde

³¹ Kadri Osman *Grev Nedir?* Amedi Matbaası, İstanbul, 1340 [1924]), s. 1- 4.

³² *age.*, s. 1-4.

anahtar gördüğünü ifade etmiş, sınıf ilişkilerinin ve kavgasının dünyanın her yerinde görüldüğünü söylemiş, dolayısıyla Türkiye’yi de dünya içinde bir yere konumlandırmış; sömürgeci - sömürge, Batı - Doğu gibi kategoriler kullanmamıştır. Türkiye’yi aşağıda da göreceğimiz gibi özellikle Batılı ülkelerle karşılaştırılarak değerlendirmiş, kapitalizmin eşitsiz gelişmeyle birlikte birleşik özelliğine dikkat çekmiştir. Sınıf mücadelesini işlemeye devam etmiş, şöyle demiştir:³³

“Sınıf mücadelesi türlü türlü hallere girer. Çalışan sınıf, yani amele ve köylü dağınık, bilgisiz, teşkilatsız olunca, çalıştıran sınıf, yani sermayedar düdüğünü istediği gibi öttürür. Böyle devirlerde çalıştıran sınıfın durumu ‘gel keyfim gel’ idi. Fakat çalışan sınıf gözünü açmaya, hakkını aramaya, yavaş yavaş teşkilatlanmaya başlayınca artık iş değişir. Çalış[tır]an sınıfın keyfi kaçmaya, gece uykuları bozulmaya başlar. Hükûmeti kuşkulandırmak, amele sınıfının en açık, en akla yakın isteklerini bile fena göstermek için artık boyna kurnazlıklar düşünür. İstibdat devirlerinde sermayedar, ağa, kumpanya demek adeta padişah demektir. Meşrutiyet senelerinde de iş pek değişmedi. Fakat cumhuriyet kanunları altında teşkilatlanmak, hakkını aramak, insan yüzüne çıkmak, çalışan sınıf için yemek, içmek lazım ve ana sütü gibi helal bir şeydir. Hükûmetin borcu halkın istediklerini yapmak, hakkı ara yerde kaynayanların hakkını aramak ve bulmaktır. Bu itibarla demek oluyor ki istibdat ve meşrutiyet devirlerinde amele bir ‘amele güruhu’ idi. Fakat cumhuriyet idaresinde altında o, şuurlu, teşkilatlı, bilgili bir ‘amele sınıfı’ olmak istiyor!”

Şevket Süreyya, tarihsel süreçte, Osmanlı işçi sınıfının verilere dayanan gerçekliği bir yana, amelenin seyrini çizmiştir. Mutlakiyet ve II. Meşrutiyet Devri’nde ameleği ne istediğini bilmeyen, dağınık, hakkını aramayan bir güruh biçiminde tasvir etmiş, etkisiz, teşkilatsız görmüştür. Cumhuriyet Devri’ne geldiğindeyse, büyük oranda beklentileri ve idealleriyle bağlantılı bir biçimde, amelinin artık kanuni bir bağlamda değerlendirilmesi gerektiğini, şuur kazandığını, teşkilatlandığını söylemiştir. Bu yaklaşım Şevket Süreyya’nın tarihsel yaklaşımındaki iki kopuk dünya, İmparatorluk ve Cumhuriyet yaklaşımına denk gelmektedir. Yazara göre, Osmanlı tarihi koyu bir karanlığı, Cumhuriyet tarafıysa aydınlık bir dünyayı işaret etmektedir. Şefik Hüsnü, II. Meşrutiyet ile birlikte işçi mücadelesinin, sınıf bilincinin yükseldiğini ifade etmiş, Cumhuriyet ile birlikte teşkilatlanmak gerektiğinin altını çizmiştir. Şevket Süreyya ise Osmanlı ve Cumhuriyet idareleri arasında kesin bir sınır koymuş, geçişlerden, ara dönemlerden söz etmemiş, bir kopuş imgesi kullanmıştır.

Şevket Süreyya’ya göre, amele sınıfı bir ölçüde sesini duyurmaya başladığında “sınıf mücadelesi” başlar. Çalışanlarla çalıştıranlar arasında sorunlar ortaya çıkar. Bunların en önemlileri; yevmiye, maaş yahut çalışma saatleri olur. Bir taraftan

³³ *age.*, s. 5.

amele sınıfı teşkilatlanır, ocaklar, kulüpler açar, gazete ve kitaplar çıkarır, kendi menfaati için doktor, avukat, muallim tutar. Diğer tarafta patronlar ise tüm bunların “daniskasını” yapar. Amelenin teşkilatlarını bozmaya, birliğini kırmaya çalışır, ellerinden geleni artlarına koymaz. Artık her iki taraf da kendi davasını kazanmaya çalışır, işte burada kitapçığin ana sorunu gündeme gelir ve yazar, “grev nedir?” sorusunu sorar. Nihayet söz konusu edilen meselelerde patron ile amele anlaşamaz, iş zora binerse grev gündeme gelir. Grev iş bırakmaktır ve çeşitli türlere ayrılır: 1. Siyasi grev, siyasi hak elde etmek için yapılır. Şevket Süreyya’ya göre, Türkiye’de şimdiye kadar siyasi grev görülmemiştir. Ama yapılmalı, mesela iyi bir mesai kanunu için grev yapılabilir. Bunun gibi grev amele için serbest kulüp, sendika hakkı için gündeme gelebilir. İngiltere, Fransa gibi memleketlerde siyasi hak elde etmek için bu tür grevler yapılır. 2. İktisadi grevler, mesela yevmiye, iş müddeti gibi amelenin hakları için iktisadi grevler yapılabilir. Bu son grevin içinde de çeşitli grevler sayılabilir. Bunlardan başka nümayiş veya protestolar, kısa süreli iş bırakmalar çeşitli haksızlıklara karşı tepkiler göstermek için grev yapılır. Burada yazar arada “Bir Mayıs tatili”ni de gündeme getirir. Bir Mayıs, bir tatil değil bir protesto günüdür, amele yapılan haksızlıklara karşı bir nümayiş günüdür. Tekrar ana sorunu grev meselesine döner, grev usullerinin de farklı olduğunu ifade eder. Mesela amele bir grevde işlerini terk edebilir, bir başka usuldeyse işyerine gelir, iş yapmaz, tembellik yapar, ama işyerini hiç terk etmez. Bu grev usulüne “İtalyan usulü” grev denir, buna “sabotaj” da denir. Bir greve destek vermeye yardım grevi, bütün memlekette amele greve giderse buna da “umumi grev” denir. Mesela bugünlerde Avusturya’da demiryolu amelesinin ve ona destek verenlerin sürdürdüğü geniş ve etkili bir grev vardır. Şevket Süreyya bu kısımda doğrudan doğruya işçilere grev için önerilerde bulunur, şu soruyu sorar: “*Grev yapılırken nelere dikkat edilir?*” Ardından tek tek numaralandırarak grev idarecilerini rehberler biçiminde adlandırarak talimat biçiminde önerilerde bulunur. Ona göre, grev rehberleri şunlara dikkat etmelidir: Rehberler kumpanyanın durumunu etraflı bir biçimde araştırmalı, bilmelidir. Kumpanyanın en yoğun dönemlerinde grev daha etkilidir, zamanlamaya dikkat edilmelidir. Kumpanyanın ihtiyat malları dikkate alınmalıdır. İhtiyat malları azken grev daha etkilidir. Kumpanya ile hükümetin ve milletin arasının nasıl olduğu tanınmalı, buna göre tavır alınmalı, grev düzenlenmelidir. Amelenin durumu da etraflıca araştırmalıdır. Grev öncesinde kısa sürede amelenin görüşleri alınmalı, greve birlikte karar verilmeli, ancak bu süreç uzatılmamalıdır. Rehberler her an ameleyle alakadar olmalı, onları her konuda tenvir etmeli, diğer taraftan etkâr-ı umumiyi de tenvir etmeli, gazete, kitap çıkarmalıdır, zira: “*bu gibi propaganda vasıtaları meşru vasıtalar.*” Amelenin ve cemiyetin para durumu dikkate alınmalıdır, boş kasayla grev mümkün olmaz. Grev bu durumda zorunluysa, grev komiteleri arttırılmalı, komitelerden kimileri çalışmalı, grevciler çeşitli

etkinliklerle seslerini duyurmalı, dayanışma sağlamalıdır. Grevin kanun içinde yapılmasına gayret etmelidir. Şevket Süreyya, grev önerilerinde bir bakıma rehberlere yönelik hazırladığı grev talimatnamesinde kanuniliği sürekli vurgulamış, bu tavır bir bakıma genç Cumhuriyet'ten beklentisini de ifade etmiştir. Türkiye'deki sınıf mücadelesini Batılı toplumlarda izlenen sınıf mücadelesiyle karşılaştırmış, Batılı işçi hareket ve grevlerinden örnekler vermiştir. Türkiye'yi bu ülkelerle birlikte, aynı kategori içinde, birleşik kapitalizm içinde değerlendirmiştir.³⁴

Şevket Süreyya'ya göre, Cumhuriyet Hükûmeti greve yansız bakabilmeli, hükûmet grevde amelenin yanında olmalıdır. Yazar şöyle devam eder:

“Yoksa zaten bitkin perişan ve canından bezmiş olan ameleye karşı silahlı süngülü askerler, jandarmalar sevk etmek cumhuriyet ve halkçılık umdelerini tutmayan şerefsiz bir harekettir, hükûmet amelenin lehine müdahale etmiyorsa hiç olmazsa bitaraf kalmalıdır.”

Grevci amale evvela bir teşkilat, bir merkez etrafında toplanmalı, eğer böyle bir merkez yoksa grev zamanında grev komiteleri seçilmelidir. Türkiye Cumhuriyeti'nde vatandaşlar kanunlar çerçevesinde istedikleri gibi grev yapabilmelidir. *“Hülâsa halk hâkimiyetinin fiili neticeleri olan işleri hiçbir takîp ve şüpheye kalmadan yapabilmelidir.”*³⁵ Şevket Süreyya'nın Cumhuriyet idaresinden beklentisi, amele ve köylü lehinde sürdürülmesi gereken bir halkçılık anlayışına veya beklentisine dayanır. Şefik Hüsnü'nün saptadığı sınıflar tablosuna göre, Türkiye halkının büyük bir çoğunluğu işçi ve köylülerden meydana geliyor, bu halde halkçılık geniş kesimlerin çıkarına uygulanması gereken bir ilkeye dönüşüyordu. Şevket Süreyya, işte bu ilke bağlamında idarenin halkçı karakterini açığa çıkarmak veya vurgulamak istemiştir. Kanuniliği de bu çerçevede nitelendirmiş, halk yararına uygulanması gerektiğini vurgulamıştır.

Şevket Süreyya, kitapçığı yine kapitalizmin meydana getirdiği birleşik bir dünya görüşü bağlamında, “Grevlerin Tarihi ve Büyük Grevler”den söz ederek bitirir. Yazara göre, tarih boyunca çeşitli grevler yaşanmışsa da asıl muntazam grevler şimdiki zamanda, aşağı yukarı yüz elli yıldan beri yapılmış, ilk grev İngiltere'de gerçekleşmiştir. Türkiye'de ilk grev yazarın hatırladığı kadarıyla İstanbul'da şark şimendiferlerinde yapılmıştır. Bundan sonra İngiltere, Belçika ve Fransa'dan uzun sürmüş, büyük grevleri örnek vermiş, kitapçığı şöyle bitirmiştir: *“Amelenin el birliğiyle ve zamanında yapılan grev muhakkak zaferle neticelenir.”*³⁶

³⁴ Kadri Osman, *age.*, s. 5-13.

³⁵ *age.*, s. 13-14.

³⁶ *age.*, s. 15-16.

Aydınlık yayınlarından çıkan bu ilk kitapçığında Şevket Süreyya, TKF'deki teşkilat ve neşriyat görevlerine de uygun bir biçimde doğrudan doğruya işçi sınıfına ve işçi sınıfının liderlerine seslenmiştir. Marksizm'in temel ilkelerinden sınıf meselesi üzerinde durmuş, bir toplumu esas itibarıyla iki sınıfın, sermayedar ve emekçi-proletarya sınıfının meydana getirdiğini, emekçilerin ancak mücadeleyle yaşamlarını iyileştirebileceklerini vurgulamıştır. *Aydınlık* gazetesinde daha çok kuramsal yazılar kaleme alan Şevket Süreyya, bu kitapçıkta işçi rehberlerine grevi kısa ve özlü bir biçimde tüm yönleriyle anlatmış, emekçi mücadelesinin bir bütün olduğunu, daha çok Batılı işçi mücadelesinden verdiği örneklerle ifade etmiştir. Şevket Süreyya emekçilerle birlikte Cumhuriyet idaresine de seslenmiş, dahası idareyi uyarılmış, sosyal yönü ağır basan, emekçilerden yana tavrı almayı çağrıştıran halkçılık hatırlatmasıyla idarenin hiç olmazsa sınıf mücadelesinde tarafsız kalması gerektiğini belirtmiştir.

Lenin'in Ölümü Üzerine: "Lenin ve Leninizm" 1924

Lenin'in 24 Ocak 1924'teki ölümü üzerine Şubat 1924 tarihli *Aydınlık* dergisinde Sadreddin Celal ve Şevket Süreyya, Lenin hakkında yazılar yazarlar. Aynı yıl içinde bu iki *Aydınlık* yazarının yazılarına kimi yazarların da eklenmesiyle *Aydınlık* Külliyyatı'ndan *Lenin ve Leninizm* adıyla bir kitap yayınlanır.³⁷

Şevket Süreyya, kitabın kendi yazdığı bölümünde Lenin'i büyük devrimci önder biçiminde saygıyla anarken Lenin'i Marksizm'e göre, tarihi şahsiyet sorunsalı üzerinde ele almış ve şöyle demiştir:³⁸

"Şahsiyetlere ve dehalara gelince; her şahsiyet mutlak kendi zamanının, daha doğrusu kendi zamanındaki istihsal ve bunun üzerine esaslanan içtimai münasebetlerdeki inkişaf derecesinin bir mahsulüdür. Binaenaleyh dâhilerin ve kahramanların iradesi ve rolleri bizzarure kendilerini tevlit eden şeraitin müsaadesiyle tahdit edilmiştir."

Bir tarihî şahsiyet ancak yetiştiği toplumsal ilişkiler içinde kendi temsil ettiği kitlenin görüşlerini yansıtır. Marx 19. yüzyılda doğar ve ölür. Kapitalizmi çözümler, ilmi komünizmin kurucusudur. Marx ancak ve sadece 19. yüzyılın ikinci yarısında var olabilirdi, çünkü onun çözümleyeceği kapitalizm, ileri süreceği ilmi komünizm ancak bu sırada görülebilir ve değerlendirilebilirdi. Marx sosyalizmi görmedi, zira henüz amele sınıfı yeterince şuurlanmamış ve teşkilatlanmamıştı, aynı zamanda kapitalizm de henüz son aşamasına gelmemişti, kısaca Marx devrinin bir temsilcisi, bu devrin bir ürünü olmuştur.³⁹

³⁷ *Lenin ve Leninizm, Hayatı, Şahsiyeti, Hakkındaki Mütalaalar*, *Aydınlık Külliyyatı* 10, İstanbul, 1924.

³⁸ *age.*, s. 27

³⁹ *age.*, s. 27-29.

Lenin ise Marksizm'e kuramsal katkılarla birlikte proletarya diktatörlüğünü inşa etmiştir. Lenin de kendi zamanının bir ürünüdür. Marx ve Engels toplumların proletarya diktatörlüğünden komünizme geçeceğini “keşif ve tespit” etmiş, Lenin ise bunun en azından birinci kısmını uygulamıştır. Bu halde Lenin, Marx'ın “en sadık ve layık şakirdi” olmuştur. Marksizm kapitalist toplum yapısını, Leninizm ise proletarya diktatörlüğü denilen devrin ilmidir. “*Leninizm Marksizm'i ikmal ve bir hat-ı müstakim istikametinde temdit eder ve aralarında katıyen bir nokta-i tearuz [çatılık] yoktur. Leninizm inkılâpçı Marksizm'dir.*”⁴⁰ Kısaca, Marx da Lenin de kendi devirlerinin ürünüdürler. Türkiye'den de bu sorunsala örnek verilebilir. Mesela, Mustafa Kemal Paşa veya partisi, Cumhuriyet'i 1923'te değil de 1913 veya 1903'te ilan etseydi hiç şüphesiz destek alamaz, aksine milletin lanetine hedef olurdu. Bir başka örnekle Mustafa Kemal veya partisi, Anadolu'da sermayedarlığı güçlendirecek kanunlar yerine feodalizmi güçlendirmek isteseydi de destek bulamazdı:⁴¹

“Hülasa, kahramanlar, yahut tarihte şahsiyetler hadisatın cereyanını süratleştirir veya hafifletirebilirler fakat hiçbir zaman bunu durduramaz veya o cereyana büsbütün aykırı şekiller veremezler. Tarihi şahsiyetler içtimai seyirdeki dönüm noktalarını herkesten evvel görür ve işaret edebilirler.”

Şevket Süreyya, tarihi şahsiyet sorunsalının ardından Lenin'in Marx'tan devrildiği mirası ileriye taşıdığını, partinin önemini ifade ettiğini söylemiş, Lenin'e göre, partinin komünizmin mektebi olduğunu belirtmiştir. Lenin, Cihan Harbi sırasında işçi sınıfını devrimci mücadeleye davet etmiş, bu vesileyle Rus Devrimi'ni gerçekleştirmiş, 3. Enternasyonal'in kurulmasını sağlamış, emperyalizme karşı Doğulu millî hareketleri Batılı işçi hareketleri gibi meşru ve ileri kabul etmiştir. Bununla birlikte sosyal demokrasinin ömrünün geçtiğini de saptamıştır. Şevket Süreyya, Türkiye'ye dönerek şu saptamayı yapmıştır:⁴²

“Bize gelince; bizde imparatorluk zamanlarında memleketimizin hakikaten fena idare edilmesi; lüzumsuz muharebeler, kapitülasyonlar memleketimizi yarı müstemleke bir halde bırakmış ve iktisaden inkişafımıza mâni olmuştur. Bütün bunların, bilhassa harb-i umumi ve Yunan harplerinin tahribatı neticesinde şimdi memleketimizdeki iktisadi seyir, menfi bir seyirdir. Yani memleketimiz şimdi bir (sermaye terakümü) devri yaşamıyor. Memleket umumi bir fakirleşme ve sefilleşme halindedir. Bizde henüz proletarya değil, işsizler, ihtisassızlar, hülasa (lumpen proletarya) artıyor. Nasıl ki iktisadi inkişaf dediğimiz hallerde de hakiki sanayi ve ticaret değil, ihtikar (spekülasyon) icra-i hüküm etmektedir. Binaenaleyh bizde ne sosyal demokrasi, ne de diğer şekil kitlevi hareketler için lazım olan içtimai zemin

⁴⁰ *age.*, s. 29-30.

⁴¹ *age.*, s. 32.

⁴² *Lenin ve Leninizm*, s. 43

henüz tabiatıyla teşekkül etmiş değildir. Memleketin zengin, sermayedar, ileri bir hale gelmesi şimdi günün tarihi bir vazifesidir ve bu vazife ise disiplinli ve müteşekkil bir partisine düşer. Cumhuriyetin idame ve muhafazası için yapılacak her hareket, hatta ne kadar şiddetli bile olsa, doğru, terakkiperverane, ileri bir harekettir.”

Bu saptamanın ardından, Rusya’da devrimin ardından gerçekleşen proletarya diktatörlüğünden söz etmiş, iktidarın ekonomi politikalarını anlatmıştır. Nihayet yazar, Lenin’in Millî Mücadele döneminde Türkiye’nin en yakın dostu olduğunu söyleyerek bölümünü tamamlamıştır.⁴³

Şevket Süreyya, daha çok kuramsal tartışmalar yapan *Aydınlık* yazıları bir yana *Grev Nedir?* kitapçığında işçi sınıfı ve rehberlerine seslenmiş, pratik mücadelenin taktiklerini ifade etmiş, *Lenin ve Leninizm* kitabındaysa toplumsal koşulları ifade ederek kayıtsız şartsız bir biçimde Cumhuriyet hükûmetlerini ilerici görmüş ve desteklemiş, işçi sınıfı veya partisine dair hiçbir rezerv koymamıştır. Yazarın bu görüşü Komintern’in Beşinci Kongresinde TKF eleştirileriyle çelişmiş ama Şevket Süreyya, Komintern’in eleştirilerine pek kulak asmamıştır.

Parti İşçiye Sesleniyor: “Orak Çekiç”

TKF, *Aydınlık* ile okuryazar çevreye hitap ederken doğrudan doğruya emekçilere seslenmek için *Orak Çekiç* gazetesini çıkarmaya karar vermiştir. Hiç şüphesiz Şevket Süreyya da *Orak Çekiç*’in yayınına katılanlar arasındadır. *Grev Nedir?* kitapçığını yayınlayan, bu kitapçıkla doğrudan doğruya işçiye seslenen, ardından *Lenin ve Leninizm* kitabıyla daha görünür hale gelen ve 1925’te parti neşriyatından sorumlu yazarın bu gazetede de etkili olduğu düşünülebilir.⁴⁴ Bu gazete yedi sayı halinde 21 Ocak- 5 Mart 1925 tarihleri arasında yayınlanır. *Orak Çekiç*, başlık altı yazısında “*haftalık siyasi amele ve köylü gazetesi*” olduğu ifade edilir ve *Aydınlık* ile ilişkisine de gönderme yaparak şöyle devam eder: “*Orak Çekiç, ‘Aydınlığın’ koynundan doğdu. Orak Çekiç on beş günlük Aydınlıkların gördüğü vazifeyi daha genişleterek daha derinleştirerek üstüne alıyor. [...] Mesleği amelenin ve köylünün işleriyle uğraşmak; gayesi amelenin ve köylünün menfaatlerini korumaktır.*”

Gazete, sadece Türkiye ile ilgili değil, “*dünyanın bütün memleketlerinde olup biten amele ve köylü işlerine dair yazılar, haberler havadisler*” paylaşacağını da söyler ve bu tanıtım şu sloganla biter: “*Yaşasın ameleler ve fakir köylüler!*”⁴⁵ Gazete, amaçlarında da ifade ettiği gibi kısa yaşamında şu temaları izlemiştir: 1. İşçilerin çalışma

⁴³ *age.*, s. 44-45.

⁴⁴ Bu dergideki yazıların büyük bir çoğunluğu isimsiz yayınlanmış, dolayısıyla partinin görüşlerini ifade etmiştir. Süreyya [Şevket Süreyya] ismine sadece bir yazının altında rastlanıyor, “Edirne İşçiler Yurdunu Ziyaret”, *Orak Çekiç*, 29 Ocak 1923, s. 3

⁴⁵ “Başlarken”, *Orak Çekiç*, 21 Kanunusani 1925, s. 1.

koşulları, grevler, teşkilatlanma çalışmaları, işçi görüşleri ve şikayetleri. 2. Köylü haberleri, köylü haberleri daha çok dışarıdan bir gözlemci, gazete muhabirlerinin aktarımlarıyla sayfalarda yer bulmuş, köylülerin borç, kredi sorunları üzerinde değerlendirmeler yapılmış, özellikle Şeyh Said isyanı dolayısıyla derebeylik ile mücadele öne çıkarılmıştır. 3. Cumhuriyet idaresi, *Orak Çekiç* işçi sınıfının hakları söz konusu olduğunda veya köylülerin çıkarı gündeme geldiğinde Cumhuriyet hükümetlerini sert bir biçimde eleştirmekten çekinmemiş, bununla birlikte Cumhuriyet idaresinin bir kanun idaresi olduğunu, burjuvazinin karşısında halkçı karakteriyle işçi ve köylüyü desteklemesi, en azından tarafsız kalması gerektiğini söylemiş, Şeyh Said İsyanında ise doğrudan doğruya bu idarenin yanında yer almıştır. Aşağıda gazetenin söz konusu temaları, haberleri ve görüşleri etrafında incelenmektedir.

Gazetenin büyük bir bölümü işçi haberleri ve işçi propagandasına ayrılmıştır. *Orak Çekiç*'in söz konusu yayın politikası şu sloganla özetlenebilir: Ameleler Teşkilatının, Sınıf Şuuru Kazanın! *Orak Çekiç* ilk sayısında bu sırada tartışılan bir mesele hakkında, Amele Fırkası kurulması fikri hakkında tartışır. Gazete, bu fikri doğru bulmadığını, bugünlerde işçilerin öncelikle ve kuvvetle, teşkilatlanma, sendikalar kurma, dayanışma ve yardımlaşmayı kendi içinde arttırma ile ilgilenmesi gerektiğini, bir sınıf bilinci meydana getirme zorunluluğunu vurgular.⁴⁶ Benzer bir yazı, İzmir şimendiferci işçilere yönelir. Bu işçilere bir sorun gördüklerinde mebuslar vasıtasıyla çözüm aramak yerine kendilerinin sorunları çözmeleri gerektiği veya işçiler için mücadele eden, “*amele inkılâbı meşkûresine gönül vermiş [...] yılmaz mücabitleri*”nin teşkil ettiği örgütlere gitmeleri salık verilir.⁴⁷ İstanbul Feshane fabrikalarında, Süleymaniye Karamürsel fabrikasında sefil durumda çalışan dokuma işçilerine de teşkilatlanma çağrısı yapılır.⁴⁸

Teşkilatlanma çağrısıyla birlikte sık sık işçilerin somut, zor yaşamları da tasvir edilmiş, örneğin üçüncü sayıda “Halkapınar Bataklıkları” adlı yazıda, Halkapınar işçisinin durumu şöyle anlatılmıştır:⁴⁹

“Fakat işin en acıklı noktası, Halkapınar’ın baştanbaşa bir bataklık halinde olmasıdır. Fabrikalar, adeta su içindeki adacıklara benziyorlar. Binlerce dinç ve sağlam işçi, hep burada, sivri sinek membaında sıtma ile mücadele ederek can veriyor, noksan gıda, fazla mesai üzerine inzımmam [eklenen] eden bu sıtma salgını buradaki insanların, bu bedbaht insanların hayatını mütemediyen kemiriyor. [...] Otmaya değil, tarla bile yapmaya

⁴⁶ “İşçilerin Siyasi Teşkilatı” *Orak Çekiç*, 21 Kanunusani 1925, s. 1.

⁴⁷ İzmir Şimendifercileri Arkadaşlarımıza”, *Orak Çekiç*, 21 Kanunusani 1925, s. 3.

⁴⁸ *Orak Çekiç*, 21 Kanunusani 1925, s. 4.

⁴⁹ “Halkapınar Bataklıkları”, *Orak Çekiç*, 5 Şubat 1925, s. 3.

değerli bulmayan İzmir burjuvazisi buralarda neden yüz binlerce genci öldürüyor! Onlara söylendiği zaman, omuz silkerek: ‘Adam sende işçi nerede olsa çalışır.’ Cevabını veriyorlar. Tekrar ediyorum: İzmir’in Halkapınar’ın çok şuurlu işçileri bu bataklıkları kurutmak için derhâl şiddetli bir mücadeleye girişsinler!’”

Gazeteye Sabri Arkadaş adıyla gönderilen bir işçi mektubu, bir emekçinin sınıfsız ve teşkilatsız kaldığında yaşadığı zorlukları anlatmıştır. Sabri Arkadaş gençliğinin en güzel günlerini işçilikle geçirmiş, 13 sene köle gibi çalışmış, bir gün hastalanıp üç gün yatmış, yevmiyesi kesilmiş, askere alınmış, evine döndüğündeyse evi harap olmuştur.⁵⁰

“Türkiye Amele Hayatı” başlığı altında, İzmir’den Kasaba Şimendifercileri *Orak Çekiş* gazetesine yazdığı mektupla teşkilatlanmanın önemini vurgulamıştır. Akçaabat’ta Amele Birliği kurulduğu duyurulmuş, “teşkilatsız işçilerin sonu dilenmektir” denilmiştir. Gazeteye göre, 15-20 sene önce önem verilmeyen işçi sınıfından sermayedar ve burjuvalar bugün korkar, bunun nedenini gazete şöyle izah eder: “[amelenin] sınıf benliğini anlaması teşkilatlanması, birleşmesi ve sınıf mücadelesi.” *Orak Çekiş* bu teşkilatlanmanın sadece Türkiye’de kalmaması gerektiğini, dünya ile de birleşmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bu bilincin sağlanması amacıyla ilk sayıdan itibaren hemen her sayısında çeşitli ülkelerin işçi sınıfının yaşadığı zorluklardan, grevlerden, durumlarından söz edilmiştir. Örneğin ilk sayıda Fransa limanlarında süregiden grevler anlatılmıştır.⁵¹

İkinci sayıda uluslararası işçi mücadelesinin anlatımı devam etmiştir. Bu sayıda Fransa’da amele teşkilatlarının durumu söz konusu edilip bu ülkede işçinin sendikalarda örgütlendiği ve haklarını savundukları ifade edilmiştir. Türkiye’de ise örgütsüz işçilerin kovuldukları, iş kazalarında yaralandıkları, hatta hayatlarını kaybettikleri ibretlik öykülerle anlatılmış, teşkilatlar ve “amele rehberlerine” duyulan zorunlu ihtiyaç, işçi sınıfının çıkarlarını korumak amacıyla vurgulanmıştır.⁵² Üçüncü sayıda Tunus’taki işçi hareketinden söz edilir. Bu habere göre, Tunus’ta işçiler sekiz saat mesai, hafta istirahati, gündeliklerine zam ve kovulan arkadaşlarının işlerine geri alınması için mücadele etmekte, kendi sendikalarını kurmaktadır. Sömürgeci Fransa’ya karşı çıkmakta, diğer taraftan da Fransız işçi sınıfının desteğini sağlamaktadır.⁵³

Dördüncü sayıda İngiltere’de işçilerin kiralalarını ödeyemedikleri için evlerinden çıkarıldıkları haberi verilmiş, bu olay üzerine bazı ülkelerdeki işçilerin

⁵⁰ Sabri Arkadaş, “[Mektup]”, *Orak Çekiş*, 12 Şubat 1925, s. 2.

⁵¹ “Türkiye Amele Hayatı”, *Orak Çekiş*, 21 Kanunusani 1925, s. 2.

⁵² “Avrupa’da Amele, Türkiye’de Amele”, *Orak Çekiş*, 29 Kanunusani 1925, s. 2.

⁵³ “Müstemlekeler de Uyanıyor Tunus’ta Amele Hareketi”, *Orak Çekiş*, 5 Şubat 1925, s. 3.

ödediği ev kiralari üzerinde durulmuş, işçi maaşlarına göre yüzdelik hesap üzerinden şöyle bir tablo verilmiştir: “Kanada – Yüzde 32, İsveç – Yüzde 15, Amerika – Yüzde 14, İngiltere – Yüzde 13, Almanya – Yüzde 9, Rusya – Yüzde 1.” Tabloda Türkiye yer almıyor, *Orak Çekiş* bu sorunu şöyle izah ediyor:⁵⁴

“Türkiye’ye gelince, maalesef bu hususta kati bir istatistiğe malik değiliz. Fakat her halde malum olan bir şey varsa, İstanbul, İzmir ve bilhassa Ankara gibi şehirlerde zavallı işçilerin ve umumiyetle fakir halkın ev kirası olarak vermeye mecbur olduğu para bütçelerine nazaran yüzde 25 gibi büyük bir yekûn tutmaktadır.”

Orak Çekiş’in kısa ömründe başından sonuna takip ettiği en önemli mesele mesai kanunu veya iş kanunuydu. Meclis’te mesai kanunu gündeme geldiğinde, gazetelerde layihası görüldüğünde, *Orak Çekiş* derhal bu mesele üzerinde durur. Gazete, mesainin günlük 10 saat olacağı biçiminde basında çıkan haberlere tepki göstermiş ve bu haliyle çıkacak bir kanunun kabul edilemeyeceğini ifade etmiştir. Gazeteye göre 10 saatlik bir kanun, işçinin yol uzunluğu düşünüldüğünde ortalama 12 saate çıkacak ve işçi sınıfı için kabul edilebilir sınırları çoktan aşacaktır. *Orak Çekiş*’e göre, günlük mesai altı saat ile sınırlandırılmalı, iki saat yol payı da bu mesaiye eklenmelidir. Bu sınır aşılsa iş çalışma olmaktan çıkacak, köleliğe dönüşecektir. Diğer taraftan işçinin aldığı ortalama ücret çok düşüktür, bu durum hızla düzeltilmeli, bir işçiye ailesini de geçindirecek oranda bir “asgari ücret” saptanmalıdır.⁵⁵

Mesai teklifinin Meclis’te kanunlaşmasının ardından *Orak Çekiş* yeniden bu mesele üzerinde durur. Mesai meselesi İzmit İktisat Kongresi’nde de gündeme gelmiş, Aydınlikçılarla birlikte hareket eden İstanbul temsilcileri önerileri nedeniyle Bolşeviklik ithamıyla karşılaşmışlardı. Şimdi Meclis’ten geçen kanun burjuvazinin istekleri doğrultusunda biçimlenmiş, işçinin aleyhine olmuştur. Gazeteye göre, buna da şaşmamak gerekir, zira işçi sınıfı ancak ve sadece mücadeleyle kendi çıkarına bir düzenleme çıkarabilir, gazete şöyle demektedir: “*Amele, haklarını müdafaa için her türlü vasıtaya müracaat eder ve teşkilatlanırsa, ancak o zaman esir gibi yaşamaktan kurtulur.*” Gazeteye göre, söz konusu kanunla işçilere 10 saatlik çalışma yükümlülüğü getirilmiş, asgari ücret öngörülmemiş ve düzenlenmemiş, işçiyi patronların insafına bırakmıştır. Bu olumsuz koşullar ancak ve sadece işçi mücadelesiyle aşılabılır.⁵⁶

İş Kanunu tartışması bir sonraki sayıda da devam etmiştir. Beşinci sayıda işçinin tazminat hakkının sadece kâğıt üzerinde kaldığı, günlük yaşamda patronların istediği gibi işçiyi kapı dışarı edebileceği yazılmıştır. İstanbul işçileri

⁵⁴ “İngiltere’de Ev Buhranı”, *Orak Çekiş*, 12 Şubat 1925, s. 3.

⁵⁵ “Mesai Kanunu”, *Orak Çekiş*, 5 Şubat 1925, s. 1-2.

⁵⁶ “İş Kuvvetini İstismar Kanunu”, *Orak Çekiş*, 12 Şubat 1925, s. 3.

toplantılarında mesai kanununa karşı nümayiş yapmayı görüşmüş, bu durum İstanbul gazetelerinde şiddetle eleştirilmiştir. *Orak Çekiç* bu eleştirileri anlamsız bulmaktadır. Gazeteye göre, bu eleştirilerde II. Abdülhamid döneminin “korku ve riya zihniyetini” görmek yürek sızlatmaktadır. Ciddi konuşmak gerekirse diyor *Orak Çekiç*, bir amele nümayişinde korkulacak hiçbir şey yoktur, şöyle devam ediyor:⁵⁷

“Mühim telakki ettiği bir meseleyi, halk huzurunda müzakere etmek için sokağa çıkmak, bir meydanda toplanmak, milletin herhangi bir zümresinin en iptidai vatandaşlık, hemşerilik saflarından biridir. Böyle bir teşebbüse mâni olmak Teşkilat-ı Esasiye kanununa karşı gelmektir. Hükûmetin vazifesi, bir karışıklığa, bir arbedeye meydan vermeyecek tarzda tertibat almaktan ibarettir. Bu ihtiyati tedbirlerden bir hatve ileri giden makam, kim olursa olsun, salahiyetlerini tecavüz etmiş, büyük bir mesuliyet yüklenmiş olur. Asayiş ihlal etmeyen her hareket serbesttir, kanunidir. [Kimse] Aksini iddia edemez.”

Orak Çekiç, “amele nümayişini” desteklemiş ve mesai kanununun mutlaka reddedilmesi gerektiğini ifade etmiştir. İsteğini şöyle ifade etmektedir: “Bir emekçi kanunu yapılırken Avrupa işçi kanunları nazar-ı dikkate alınarak kimsesiz kalpleri sevindirecek bir amele kanunu vücuda getirsin. İstedığımız bu kadardır.”⁵⁸ *Orak Çekiç*’in birleşik mücadele görüşü burada da dikkatten kaçmıyor. Türkiye işçi sınıfının talepleri Avrupa işçi sınıfının düzeyinde değerlendiriliyor, Avrupa işçileri haklar dolayısıyla bir kerteriz oluyor.

Gazete daha geniş bir biçimde işçi haberleri vermiş, bununla birlikte hemen her sayısında bir köylü haberi de yer almıştır. Çeşitli başlıklar altında yazılan bu yazılarda köylülerin durumu daha çok gazete muhabirlerinin gözlemlerine, köylülerle konuşmalarına dayanmıştır. İşçiler arasında gazeteye mektup yazanlar, işçinin durumunu yalın bir biçimde anlatan işçi temsilcileri yer almış, işçi sorunları içeriden ifade edilmiş, ancak köylüler daha çok dışarıdan gözlemlenmiştir. İlk sayıda gazetenin Eskişehir muhabiri aşarın köylü üzerinde meydana getirdiği ağır yükten ve mutlaka kaldırılması gerektiğini konuştuğu köylülerin görüşlerini alarak ve aktararak ifade etmiştir.⁵⁹ İkinci sayıda köylüler için kredi vermesi gereken Ziraat Bankası’ndan ancak zenginlerin yararlandığı ifade edilmiş, eğer köylüye gerekli kredi verilmezse Anadolu’nun harap olacağı vurgulanmıştır.⁶⁰

⁵⁷ “Amelenin Nümayiş Yapmak Hakkı”, *Orak Çekiç*, 18 Şubat 1925, s. 1.

⁵⁸ “Amelenin Arzusu”, *Orak Çekiç*, 18 Şubat 1925, s. 2.

⁵⁹ “Köylü Köşesi”, *Orak Çekiç*, 21 Kanunusani 1925, s. 3.

⁶⁰ “Köylünün Dertleri”, *Orak Çekiç*, 29 Kanunusani 1925, s. 2.

Gazetenin temalarında yeri geldikçe değindiği unsurlardan birisi de Cumhuriyet rejimiyle kurduğu ilişkidir. *Orak Çekiç*'in ikinci sayısında “Şehir Eminlerini Kim Seçmelidir?” adlı yazıda İsmet Paşa kabinesi yerine Fethi Bey’in hükûmete geçmesi, burjuvaların isteğinin gerçekleşmesi ve inkılâp mücahitlerinin inkılâptan geri adım atmasının bir sonucu biçiminde değerlendirilir. Gazete nihayet her iki tarafın (burada taraflar somut bir biçimde inkılâpçı İsmet Paşa ve burjuva temsilcisi Fethi Bey) köylü ve işçi sömürsünde birleşeceklerini, birbirleriyle mücadeleden vazgeçeceklerini ileri sürüyor ve Halkçılar için şöyle diyor: “*Fakat temsil ettiği sınıfın menafii icabı, Halk Fırkası'nın yapacağı daha birkaç inkılâpkâr işler var.*” Yazı tekrar belediye başkanlığı seçimlerine dönüyor, eğer belediye başkanı halkın seçimine bırakılırsa bunun burjuvazinin işine yarayacağı, şehir halkının mevcut şartlarda seçimlerle kendi çıkarına uygun bir seçim yapamayacağı, belediye başkanının ancak inkılâpçı unsurların hakimiyeti altında bir bakıma atanmasıyla iş başına getirilmesi gerektiğini kaydediyor.⁶¹ Burada kadrocu bir tavrın egemen olduğu ifade edilebilir. *Orak Çekiç* ve *Aydınlık* çevresine göre devrim ancak ve sadece doğru kadrolar sayesinde işçi ve köylünün çıkarına iş görebilir. Eğer devrim kendi haline bırakılırsa, belediye seçimlerinde olduğu gibi burjuvazinin oynacağı haline gelebilir, o halde liberal demokrasiyle bir yere varmak, halkın çıkarlarını sağlamak mümkün değildir. Dolayısıyla inkılâpçı kadro, proletarya diktatörlüğünü anımsatır bir biçimde, vurgulanır.

Üçüncü sayıda “Hükûmetin Amele Siyaseti” başlığıyla Halk Fırkası üzerinde Anadolu burjuvazisi baskısından söz edilmiş, şöyle denilmiştir:⁶²

“Anadolu burjuvazisi, istiklal mücadelesinin galeyana getirdiği milliyetperverlik hislerini, nakde tahvil etmek ve bu vasıta ile büyük sermayedar mevkiine yükselmek gayesi arkasından koşuyorlar. Bu gayenin husulü milliyetçi bir iktisat siyaseti tatbikine mütevakıftır. Bu da amele ve köylü kitlelerini istismar etmek hakkını, millî burjuvazinin taht-ı inhisarına alması demektir.”

Ancak gazeteye göre, eninde sonunda Anadolu sermayesi ecnebi sermaye ile anlaşacak, onu millî kıyafetine sokacak ve elbirliğiyle “fazla kıymetleri” kardeş payı edecektir. Bu durum karşısında işçiler teşkilatlanacak, bilinçlenecek ve nihayet haklarını kendi kendilerine savunmasını öğreneceklerdir.⁶³

Gazetenin altıncı ve yedinci sayıları yayımlandığı sırada Şeyh Said İsyanı patlak vermiş, gündemde yer almıştır. *Orak Çekiç* bu isyan karşısında görüşlerini

⁶¹ “Şehir Eminlerini Kim Seçmelidir”, *Orak Çekiç*, 29 Kanunusani 1925, s. 1-2.

⁶² “Hükûmetin Amele Siyaseti”, *Orak Çekiç*, 5 Şubat 1925, s. 1.

⁶³ “Hükûmetin Amele Siyaseti”, *Orak Çekiç*, 5 Şubat 1925, s. 1.

özellikle yedinci sayıda ayrıntılı bir biçimde ifade etmiş, bu sayının ilk sayfasında şöyle demiştir:⁶⁴

“Yobazların sarıkları yobaz zümresine beyaz kefen olmalı! Yobazlarıyla, ağalarıyla, şeyhleriyle, halifeleriyle, sultanlarıyla birlikte kahrolsun derebeylik! İrtıca ve derebeyliğe karşı mücadele için: Köylüler ‘Köy Meclisleri’ Ameleler ‘Sendikalar’ etrafında teşkilatlanmalıdırlar!”

Gazeteye göre, Osmanlı İmparatorluğu zamanından emperyalist devletler, özellikle Rusya ve İngiltere çeşitli biçimlerde kışkırtmalar yapar, ardından isyancıları silahlandırır ve isyana sevk ederdi. Ancak Cumhuriyet rejimiyle birlikte yeni bir devre başlamış, mevcut hükümet geniş halk kitlelerinden destek almıştır. Bu durumda İngiltere, Türkiye’nin doğu sınırındaki petrol yataklarının artan değeriyle Türkiye’yi zayıflatmak amacıyla İslam’ı kullanmış, ahaliyi tahrik ve isyana sevk etmiştir. Gazete şöyle devam etmiştir:⁶⁵

“Genç hadisesinde, bu silah ile mücehhez olan şeyhlerin, ipleri İngiliz zabiteri tarafından çekilen kuklalar gibi hareket ettiklerine şahit olmaktadır. Bu şeyhler, İngilizlerin, İslamiyet’i, şark milletlerini cehalet ve uyuşukluk içinde tutmak için bir alet tarzında kullandığını fark etmeyecek kadar kör değilseler, en deni ve iğrenç menfaatperestler ve hainlerdir.” Gazete bu olayın uyarı olması gerektiğini söylemiş ve şöyle devam etmiştir: “Çünkü bu vaka derebeyliğin tamamıyla ortadan kaldırılması hususunda mütereddit davranan zimamdarlarımızın [idareci] gözlerini açacak; hilafet ve halife hanedanı hakkında tatbik edilen muameleyi şark vilayetlerimizi haraca kesen mütegalibeye de, daha büyük bir şiddetle tatbik etmeye hükümeti mecbur edecektir.” İsyân bastırıldıktan sonra, derebeylerin “malikâneleri derhal istimlak edilmeli ve yoksul köylü ve çobanlara tevzi edilmelidir. Arazi ve meralar parçalanmadıkça şark vilayetlerimizde intizamın idamesine imkân yoktur.”

Bu meseleye gazetenin iç sayfalarında yeniden dönülmüş ve başlık halinde şu soru sorulmuştur: “Şeyh Said ne biçim bir eşkıyadır”, soru cevap biçiminde kaleme alınan yazıda bu ilk soruya şöyle cevap verilmiştir:⁶⁶

“Bunlar Kürdistan’ın derebeylerindendir. Cumhuriyet hükümetinin derebeyliği kaldıracağını biliyorlar. Hükümeti zayıf zannediyorlar, talihlerini tecrübeye kalkışıyorlar. Kendilerince ‘şu cumhuriyeti şimdi yıkmazsak bir daha yıkamayacağız, fırsat bu fırsattır’ diyorlar.”

Peki, cumhuriyet hükümetinin zayıflığını nasıl anlıyorlar? Cevaba bakılırsa, halk yoksul, her şey pahalı, ekmek kıttır. Mürteciler bu sorunlardan yararlanıyor,

⁶⁴ *Orak Çekiş*, 5 Mart 1925, s. 1.

⁶⁵ Aynı yer.

⁶⁶ Şeyh Said Ne Biçim Eşkıyadır”, *Orak Çekiş*, 5 Mart 1925, s. 3.

kara kuvveti meydana getiren hocalar aylardan beri propaganda yapıyordu. Camilerde, tekkelerde, evlerde, tarlalarda propagandayı sürdürüyorlar, işte kalkışmaya bunlar sebep oluyordu. Peki ne olacak bu durumun sonu? Gazete bu son soruyu şöyle yanıtlıyordu:⁶⁷

“Amele hakikati anlıyor. Bu kara kuvveti susturmak, Şeyh Saidleri tepelemek için kanını dökmekten bile çekinmez.

-Çok doğru, yalnız yazık ki hükûmet amelenin en büyük, en hakiki inkılâpçı kuvvet olduğunu anlamıyor, ameleği çorbacılar, çelebiler, patronlara esir edecek kanunlar hazırlıyor.

- Arkadaş, kara kuvvet bizim de burjuvazinin de düşmanıdır, biz her şeyden evvel bu müşterek düşmanı yenmeliyiz; burjuvazi ile de ayrıca kozumuzu paylaşıyoruz.”

Orak Çekiş, Şeyh Said İsyanı'nı bir feodal ayaklanma biçiminde değerlendirmiş, dolayısıyla katı bir biçimde bastırılması gerektiğini savunmuştur. Gazete, aslında bu isyanı bir manivela biçiminde de kullanmak istemiş, isyan vasıtasıyla işçi sınıfına dolayısıyla bu sınıfın temsilcilerine, yani kendilerine yer açmak, bir bakıma iktidar içinde yer edinmek istemiştir. Devrimi ileri taşımaya, kendi kadrolarına Ankara'da yer kazanmaya, gazeteyi ve sosyalist hareketi meşrulaştırmaya gayret etmiştir. Gazetenin Şeyh Said İsyanı'nı değerlendirme tarzı SSCB'nin değerlendirmesiyle de örtüşmüştür. Genel itibariyle Sovyetler Birliği yayın organları ve resmi makamları, isyanı İngiltere'nin bölgede kurmak istediği egemenliğin, Musul petrollerine ulaşmak için çizdiği stratejinin bir parçası biçiminde görmüş, Şeyh Said'in bu genel kurgu içinde hareket ettiğini, Ankara'nın merkezîyetçi ve devrimci siyasetine karşı, feodal ayrıcalıklarının korumak amacıyla çıkardığı dinci-gerici bir isyan biçiminde nitelmiş,⁶⁸ dolayısıyla *Aydınlık* çevresi Sovyetler Birliği ile uyumlu bir siyaset takip etmiştir.

Orak Çekiş gazetesinin kısa süreli yayınına genel hatlarıyla toplamak gerekirse şunları söylemek mümkün görünmektedir: *Orak Çekiş* bir taraftan Türkiye işçi sınıfının gazetesi olmuş, doğrudan doğruya işçilerin şikayetlerini dile

⁶⁷ Aynı yer.

⁶⁸ Şeyh Said İsyanı, Dışişleri Halk Komiserliği yayın organına göre, İngiltere'nin desteğiyle gerçekleşmiş feodal hilafet yanlılarının gerici bir isyanıdır. Parti Okulu'nda verilen derse göre, Kürt aşiretlerinin önderliğinde şeriat adına yürütülen gerici bir isyanıdır. Musul üzerinde iddialarını sürdüren İngiltere, Türkiye'yi bölgeden uzaklaştırmak amacıyla isyanı desteklemiş, Şeyh Said'e ajanları vasıtasıyla silah ve para vermiştir. Kızıl Ordu askeri istihbarat raporlarına göre, İngiltere Cihan Harbi'nden beri Türkiye'yi parçalamak istemiş, bu politikasını Şeyh Said İsyanı ile sürdürmüştür, Musul'a hâkim olmak maksadıyla gerici unsurları ayaklandırmıştır. Resmi Haber Ajansı ROSTA, Sovyetlerin resmi yayın organı İzvestiya, Komünist Parti'nin merkezi yayın organı Pravda, Komintern'in ilgili belgeleri aynı yaklaşımı sürdürür. Mehmet Perinçek, *Sovyet Devlet Kaynaklarında Kürt İsyanları*, 4. Basım. Kaynak Yayınları, İstanbul, 2012, s. 68-118.

getirmiş, mektuplarını yayınlamış, iş yaşamının zorluklarından söz etmiş ve güçlü bir teşkilatlanma propagandası yapmış, diğer taraftan Türkiye işçi mücadelesini dünya işçi mücadelesine eklemeye çalışmıştır. Gazete, Batı-Doğu gibi bir ayrım, sömürgeci-sömürge gibi bir kategorik ayrım göz etmemiş, Türkiye, Fransa ve Tunus'u aynı bağlamda, burjuvazi-proletarya sınıflarının mücadelesi bağlamında değerlendirmiştir. Bu halde siyasal hareketin görüşleri doğrultusunda Fransız veya Tunus işçisinin mücadelesi Türk işçi sınıfının mücadelesine örnek olmuş, bir motivasyon sağlamış, eşitsiz kapitalizm koşullarında birleşik mücadele vurgulanmıştır. Gazete, köylüler de bağ kurmaya çalışmış ama köylülere daha çok bir gözlemci gibi yaklaşmış, köylülerin durumunu onların ağzından aktarmaya çalışmıştır. *Orak Çekiş*, Şeyh Said İsyanı'na verdiği tepkiyle Cumhuriyet idaresini desteklemiş, bununla birlikte işçi ve köylüden yana tavır alan eleştirel yayıncılıkla sosyalistlere meşru bir alan açmayı hedeflemiştir.

Sonuç

Şevket Süreyya 1923 sonu veya 1924 yılı başında İstanbul'a geldiğinde *Aydınlık* çevresinin lideri Şefik Hüsnü, Marksist bir yaklaşımla Türkiye şartlarını değerlendiriyor, toplumsal ve sınıfsal bir çözümleme yapıyor, iktidarı etkilemeye, bir aydın müdahalesi gerçekleştirmeye çalışıyordu. *Aydınlık* çevresine henüz giren ve kısa sürede partide de etkili görevler alan Şevket Süreyya, KUTV eğitiminin birikimiyle dergiye kuramsal katkı sağlamış, Marx'tan çeviriler yayınlamış ülke ve dünya devriminin ancak ve sadece birleşik mücadeleyle kazanılabileceğini vurgulamıştır. Şevket Süreyya, *Aydınlık* çevresinde Turan mefkureciliğinden tamamen kopmuş, Marksist ideale bağlanmıştır. Bu geçişte Turan idealinin yerini komünist idealler almış, Edirne'den Moskova'ya uzanan, KUTV eğitimiyle biçimlenen yaşamında edindiği tecrübeyle milliyetçilik ve sosyalizmi bağdaştırmış, İstanbul'a gelip harekete katıldığında Marksizm'in dünya devrimi söylemiyle, yerel-ulusal ölçeği bağdaştırmıştır.

Aydınlık yazılarıyla birlikte bu çevreden çıkan ilk kitapçığında Şevket Süreyya, TKF'deki teşkilat ve neşriyat görevlerini de yerine getirerek *Orak Çekiş* gazetesinde doğrudan doğruya işçi sınıfına ve işçi sınıfının liderlerine seslenmiştir. Bu gazetede yoğun bir biçimde sınıf meselesi ve sınıf mücadelesi üzerinde durmuş, emekçilerin ancak mücadeleyle hayatlarını iyileştirebileceklerini vurgulamıştır. Bu kitapçıkta Batılı işçi sınıfı mücadelesinden de örnekler vererek emekçi mücadelesinin bir bütün olduğunu belirtmiştir. Cumhuriyet idaresine de seslenmiş, idareyi uyarmış, idarenin emekçilerden yana bir tavır alması gerektiğini en azından sermaye ve emek güçleri arasında tarafsız kalması gerektiğini ifade etmiştir.

1924'te Lenin'in ölümü üzerine Sadreddin Celal ile birlikte *Aydınlık* yazılarının derlenmesiyle meydana gelen *Lenin ve Leninizm* kitabındaysa

toplumsal koşulları ifade ederek Cumhuriyet hükûmetlerini ilerici görmüş ve kuşku duymaksızın desteklemiş, işçi sınıfı veya partisine dair hiçbir rezerv koymamıştır. *Orak Çekiç* gazetesinde de bu yaklaşımını sürdürmüş, Şeyh Said İsyanı'na karşı aldığı tavırla Cumhuriyet hükûmetini desteklemiştir. Son tahlilde, Şevket Süreyya, 1924-1925 yıllarında bir yandan Marksizm'i çeviriler yoluyla özellikle üniversite öğrencilerine anlatmaya, işçi sınıfı içinde var olmaya, işçi sınıfını örgütlemeye, işçi sınıfının bilincini yükseltmeye gayret etmiş, diğer taraftan Cumhuriyet idaresi yanında saf tutmuş, bu idarede sosyalistlere bir yer açmaya, idareye soldan gelen bir aydın müdahalesi gerçekleştirmeye, iktidarda bir yer edinmeye gayret etmiştir.

Kaynaklar

Kitaplar, Makaleler ve Tezler

AKAL Emel (2013) *Moskova Ankara Londra Üçgeninde İştirakiyuncular, Komünistler ve Paşa Hazretleri*, İletişim Yayınları, İstanbul.

AKBULUT Erden - TUNÇAY Mete (2020) *Türkiye Komünist Fırkası'nın Kuruluşu, 1919-1925*, Yordam Kitap, İstanbul.

----- - ÜLKER Erol, *Komintern Dönemi TKP Tarihi -2, Türkiye Komünist Partisi'nin Bolşevikleşmesi 1925-1928*, Yordam Kitap, İstanbul.

ATILGAN Gökhan (2020) *Aydınlık İçinde Dr. Şefik Hüsnü*, Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul.

AYDEMİR Şevket Süreyya (2004) *Sıyrı Arayan Adam*, 15. Basım., Remzi Kitabevi, İstanbul.

GENCER Sedat (2020) *Turanlı, Marksist, Kemalist, İmparatorluktan Cumhuriyet'e Bir Entelektüel'in Portresi: Şevket Süreyya Aydemir*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, SBE, Tarih ABD, Isparta.

GÖKTÜRK Halil İbrahim (ty) *Bilinmeyen Yönleriyle Şevket Süreyya Aydemir*, Arı Matbaası, Ankara.

ÇULHAOĞLU Metin (2002) *Bir Mirasın Güncelliği, Tarih Türkiye Sosyalizm*, YGS Yayınları, İstanbul.

Kadri Osman [Şevket Süreyya] (1924) *Grev Nedir?* Amedi Matbaası, İstanbul.

KAYALI Kurtuluş (2000) *Türk Düşünce Dünyasının Bunalımı*, İletişim Yayınları, İstanbul.

NUREDDİN Vala (1999) *Bu Dünyadan Nâzım Geçti*, 7. bs., Milliyet Yayınları, İstanbul.

PERİNÇEK Mehmet (2012) *Sovyet Devlet Kaynaklarında Kürt İsyanları*, 4. Bs. Kaynak Yayınları, İstanbul.

Sadreddin Celal - Şevket Süreyya (1925) *Lenin ve Leninizm, Hayatı, Şahsiyeti, Hakkındaki Mütalaalar*, Aydınlık Külliyyatı 10, İstanbul.

TEKELİ İlhan ve İLKİN Selim (2003) *Bir Cumhuriyet Öyküsü: Kadrocuları ve Kadro'yu Anlamak*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

TEVETOĞLU Fethi (1967) *Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler (1910-1960)*, yy., Ankara.

TUNÇAY Mete (2009) *Türkiye'de Sol Akımlar 1925-1936*, Cilt. 1 ve Cilt. 2, 2. Basım, İletişim Yayınları, İstanbul.

TÜRKEŞ Mustafa (1999) *Kadro Hareketi, Ulusçu Sol Bir Akım*, İmge Kitabevi, Ankara.

Sürelî Yayınlar

Sabri Arkadaş (1925) Mektup, *Orak Çekiç*, Sayı 4, (Şubat), s. 2.

Şevket Süreyya (1924) Diyalektik Nedir?, *Aydınlık*, Sayı 28, (Kanunuevvel), s. 743-744.

Şevket Süreyya (1925) Diyalektik Nedir?, *Aydınlık*, Sayı 29, (Kanunusani), s. 783-785.

Şevket Süreyya (1925) Diyalektik Nedir?, *Aydınlık*, (Şubat), Sayı 30, s. 818.

Şevket Süreyya (Temmuz 1924) Karl Marks'ın Ağzından Kendi Felsefesi, *Aydınlık*, Sayı 23, (Temmuz), s. 596-598.

Şevket Süreyya (Kanunuevvel 1924) Marksizm ve Darwinizm, *Aydınlık*, Sayı 28, (Kanunuevvel), s. 726-727.

Şevket Süreyya (Eylül 1924) Tarihi Materyalizm, Emperyalizm Bahsi, *Aydınlık*, Sayı 25, (Eylül), s. 676-677.

Şevket Süreyya, (Teşrinisani 1924) Ziya Gökalp Bey, *Aydınlık*, Sayı 27, (Teşrinisani), s. 690-692.

Yazar yok [Bundan sonra YY] (1925) Başlarken, *Orak Çekiç*, Sayı 1 (Kanunusani), s. 1.

YY (1925) Amelenin Arzusu, *Orak Çekiç*, Sayı 5, (Şubat), s. 2.

YY (1925) Amelenin Nümayiş Yapmak Hakkı, *Orak Çekiç*, Sayı 5, (Şubat), s. 1.

YY (1925) Avrupa'da Amele, Türkiye'de Amele, *Orak Çekiç*, Sayı 2, (Kanunusani), s. 3.

YY (1925) Halkapınar Bataklıkları, *Orak Çekiç*, Sayı 3, (Şubat), s. 3.

YY (1925) Hükümetin Amele Siyaseti, *Orak Çekiç*, Sayı 3, (Şubat), s. 1.

YY (1925) İngiltere'de Ev Buhranı, *Orak Çekiç*, Sayı 4, (Şubat), s. 3.

YY (1925) İş Kuvvetini İstismar Kanunu, *Orak Çekiç*, Sayı 4, (Şubat), s. 1.

YY (1925) İşçilerin Siyasi Teşkilatı" *Orak Çekiç*, Sayı 1, (21 Kanunusani), s. 1.

- YY (1925) Köylü Köşesi, *Orak Çekiç*, Sayı 1, (Kanunusani), s. 3.
- YY (1925) Köylünün Dertleri, *Orak Çekiç*, Sayı 2, (Kanunusani), s. 2.
- YY (1925) Mesai Kanunu, *Orak Çekiç*, Sayı 3, (Şubat), s. 1-2.
- YY (1925) Müstemlekeler de Uyanıyor Tunus'ta Amele Hareketi, *Orak Çekiç*, Sayı 3, (Şubat), s. 3.
- YY (1925) Şehir Eminlerini Kim Seçmelidir, *Orak Çekiç*, Sayı 2, (Kanunusani), s. 1-2.
- YY (1925) Türkiye Amele Hayatı, *Orak Çekiç*, Sayı 1, (Kanunusani), s. 2.
- YY (1925) İzmir Şimendifercileri Arkadaşlarımıza, *Orak Çekiç*, (Kanunusani), s. 3.
- YY (1925) Dokumacılar, *Orak Çekiç*, Sayı 1, (Kanunusani), s. 4.
- YY (1925) *Orak Çekiç*, Sayı 7, (Mart), s. 1.
- YY (1925) Şeyh Said Ne Biçim Eşkiyadır, *Orak Çekiç*, Sayı 7, (Mart), s. 3.